

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste Instituut

Magistritöö

Tanel Paas

**Väärtushinnangutel põhinev poliitilise konflikti dimensioon ja
parteivalik Lääne- ning Ida-Euroopas**

Juhendaja: Kats Kivistik, MA

Tartu 2012

Lühikokkuvõte

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on uurida Lääne-Euroopas 20. sajandi teisel poolel oluliseks muutunud materialistlikel/postmaterialistlikel väärtushinnangutel põhineva poliitilise konflikti kesksete küsimuste mõju parteivalikule võrdlevalt Lääne- ja Ida-Euroopas. Analüüsi keskmes on uusvasakpoolsed ja rohelised ning parempopulistlikud parteid, mis peaksid peaasjalikult esindama väärtushinnangutel põhineva konflikti küsimusi. Töös testitakse hüpoteese peamiselt *European Values Study* 2008. Aasta andmete põhjal.

Magistritöö empiirilisest analüüsist selgub, et postmaterialistide ja materialistide osakaal rahvastikus seletab küllaltki hästi uusvasakpoolsete ja roheliste parteide edu valimistel, kuid mitte nii kindlalt parempopulistlike parteide edu. Seos postmaterialismi/materialismi ja kahte tüüpi uute parteide vahel ei ole aga nii selge mikro-tasandil. Lääne- ega ka Ida-Euroopas ei ole uusvasakpoolsete ja roheliste ning parempopulistlike parteide valijaskond vastavalt postmaterialistlik ja materialistlik. Samas postmaterialistid kalduvad küll valima enamikus riikides vasakpoolseid parteisid, Ida-Euroopas võivad materialistid toetada aga parempoolseid parteisid.

Teiste väärtushinnangutel põhineva konfliktidimensiooni küsimuste kaasamine kahte regressioonmudelisse selgitab aga paremini selle olulisust parteivalikul. Erinevalt postmaterialismi indeksist seletavad uute parteide valikut selle dimensiooni teised küsimused: keskkonna väärtustamine, liberaalsed väärtushinnangud, immigratsioon ja rahulolu demokraatiaga. Need küsimused võivad olla olulised ka Ida-Euroopas, kuid enamasti on võrreldes Lääne-Euroopaga mõju häälele väiksem.

Kuigi mikro-tsandil ei ole postmaterialismi indeksi seletusvõime parteivalikul väga hea, siis uue konfliktitelje teised teemad on parteivalikul olulised. Võttes arvesse makro-tasandi analüüsi tulemusi ning mikro-tasandi muutujate olulisuse erinevust parteivalikul Lääne- ja Ida-Euroopas, siis ilmneb, et uue poliitilise konflikti kesksete küsimuste tähtsus parteivalikul seletab oluliselt uusvasakpoolsete ja roheliste ning parempopulistlike parteide edu valimistel.

Sisukord

Lühikokkuvõte.....	2
Sisukord.....	3
Sissejuhatus	5
1. Kirjanduse ülevaade	9
1.1. Teooria väärtushinnangute nihkest postindustriaalsetes ühiskondades	9
1.2. Uus poliitilise polariseerumise telg	11
1.3. Uued parteid.....	14
1.4. Väärtushinnangud ja parteivalik	17
1.5. Uued parteid ja postmaterialism Ida-Euroopas.....	19
1.6. Hüpoteesid	21
2. Empiiriline osa	23
2.1. Andmed.....	23
2.2. Muutujad.....	24
2.3. Metodoloogia	26
2.4. Analüüs	27
2.4.1. Parteide liigitamine	27
2.4.2. Materialistlike/postmaterialistlike väärtushinnangute mõju uusvasakpoolsete ja roheliste ning parempopulistlike parteide valimisedukusele	28
2.4.3. Materialistlikud/postmaterialistlikud väärtushinnangud ja parteivalik.....	31
2.4.4. Uue poliitilise konflikti küsimused ning uusvasakpoolsete ja roheliste parteide valik.....	36
2.4.5. Uue poliitilise konflikti küsimused ning parempopulistlike parteide valik ...	40
2.4.6. Uue poliitilise konflikti küsimused ning vasak-parem parteivalik	43
2.5. Järeldused ja arutelu	48
Kokkuvõte	57

Kasutatud kirjandus ja allikad	61
Lisad	66
Summary	70

Sissejuhatus

Demokraatliku valitsemissüsteemi keskmes on valimised ning seetõttu on poliitikauurijatele alati huvi pakkunud põhjused, mis mõjutavad indiviidi parteieelistuste kujunemist. Kuigi parteivalikul on olulised kahtlemata mitmed nõudluse ja pakkumise poole faktorid, siis üheks valijate eelistusi kujundavaks muutujaks on väärtushinnangud. Arenenud Lääne-Euroopa ühiskondades täheldas 70-ndatel Ronald Inglehart (1971) nihet väärtusprioriteetides, mille tulemusel hakkasid inimesed hindama enam postmaterialistlikke eesmärke ning need muutusid oluliseks ühiskondlikul tasandil ja poliitilises võitluses. Selle sotsiaalse evolutsiooni tulemusel hakkas elanikkond polariseeruma materialistlike/postmaterialistlike väärtushinnangute põhjal ning see vastandumine kandus edasi ka indiviidide parteieelistustesse ning poliitilisse võitlusesse. Selle olulise kultuurilise muutuse mõjul on postmaterialistide eelistus kaldunud poliitiliselt vasakule ning materialistide eelistus paremale. Lisaks parteieelistuste muutustele vasak-parem skaalal on Ingleharti poolt täheldatud sotsiaalne evolutsioon toonud kaasa kahte tüüpi uute parteide tekke: uusvasakpoolsed ja rohelised parteid ning parempoolsed populistlikud ja äärmuslikud parteid. (Inglehart ja Abramson 1994)

Kuigi mainitud ühiskondlikke ja poliitilisi protsesse on uuritud palju Lääne-Euroopa riikide põhjal, on siiski küllaltki vähe teada Ida-Euroopa riikide kohta. Lääne- ja Ida-Euroopa jaotus põhineb käesolevas magistritöös selle põhjal, kas konkreetne riik oli varem kommunistlik või mitte. Ühelt poolt eksisteerivad mõlemat tüüpi uued parteid ka Euroopa postkommunistlikus osas, kuid vähemalt uusvasakpoolsed ning rohelised parteid on jäänud marginaalseks. Kuigi erinevate ajalooliste, kultuuriliste ning mitmete riigispetsiifiliste faktorite tõttu ei ole võib-olla Ida-Euroopas Lääne-Euroopaga sarnaste sotsiaalsete ja poliitiliste protsesside eeldamine alati põhjendatud, siis Ingleharti teooria on väidetavalt universaalne ning see peaks olema anlüütiliselt oluline ka ajalis-ruumilises nihkes. Käesolevas magistritöös on eelduseks see, et samuti Euroopa postkommunistlikus osas võivad toimuda sarnased protsessid nagu Lääne-Euroopas. Kommunistlike režiimide langemise järel on umbes 20 aastat toimunud suuremas osas Ida-Euroopa riikides majanduskasv ning suurenenud sotsiaalne turvalisus. Seega võiks

eeldada ka postmaterialistlike küsimuste olulisuse kasvu. Kuna Ida-Euroopa on aga endiselt majanduslikult vähemarenenud ning rahvastik on väärtushinnangutelt materialistlikum, siis on selge, et väärtusprioriteetide poolest on kaks regiooni erinevad ning nende võrdlemine on heaks võimaluseks väärtusprioriteetide poliitilise mõju hindamiseks.

Eelnevast tulenevalt on käesoleva magistritöö uurimisprobleemiks materialism/postmaterialism konfliktidimensiooni vaidluspunktide mõju parteivalikule võrdlevalt Lääne- ja Ida-Euroopas. Kuna Ida-Euroopas on postmaterialistide osakaal enamasti oluliselt väiksem, siis võib eeldada materialism/postmaterialism konflikti küsimuste väheolulisust sealsete valijate hulgas, mistõttu keskendutakse majanduslikele küsimustele ning uued parteid on jäänud marginaalseks. Samas on Ida-Euroopa riigid oma arengutasemelt erinevad ning arenenumates riikides võiks ka lähtuvalt teooriast eeldada uue poliitilise konflikti küsimuste olulisuse kasvu. Seega ühelt poolt on magistritöö eesmärgiks selgitada, kas erinevus väärtushinnangutes kahe regiooni vahel seletab erinevusi parteisüsteemides, teiselt poolt vaadelda, kas samuti Ida-Euroopas on materialistlikud/postmaterialistlikud väärtushinnangud ning nendega seonduvad teised uue poliitilise konflikti kesksed küsimused üldiselt muutumas parteivalikul oluliseks. Kui on näha väärtushinnangutel põhinevate küsimuste mõningast olulisust Ida-Euroopa puhul, siis võib eeldada, et need seletavad uute parteide eksisteerimist selles regioonis, kuid kuna tõenäoliselt need faktorid Lääne-Euroopaga võrreldes vähem tähtsad, siis see omakorda selgitab, miks uuringu keskmes olevad parteid on jäänud marginaalseks.

Teema olulisus on eelkõige põhjendatav Ida-Euroopa riikide kaasamisega analüüsi. Kuna Ida-Euroopa riikide elanikkond on valdavalt väärtusprioriteetidelt materialistlikum, siis on arusaadav vähene akadeemiline tähelepanu uue poliitilise konflikti küsimustele selles regioonis. Hoolimata aga valdavalt materialistlikest väärtusprioriteetidest, on selles regioonis uued parteid tekkinud. Seega on võimalik uurida, kas nende taga on Lääne-Euroopaga sarnased väärtushinnangud ning kas nende väärtushinnangute põhjal saab seletada nende parteide ebaedu valimistel. Mõnes Ida-Euroopa riigis on juba arvestatav postmaterialistide osakaal ühiskonnas, mistõttu on sarnaste protsesside eeldamine põhjendatud. Üldiselt on Lääne- ja Ida-Euroopa

võrdlemine kasulik, kuna võimaldab analüüsida materialistlikel/postmaterialistlikel väärtushinnangutel põhineva telje kesksete küsimuste mõju uute parteide edukusele. Käesolev magistritöö jaguneb kaheks osaks, millest esimene on kirjanduse ülevaade. Selles osas on välja toodud peamised teoreetilised ja empiirilised argumendid väärtushinnangute nihkest ning selle poliitilistest mõjudest. Kuna väärtushinnangute muutuse poliitilised mõjud võivad viia kahte tüüpi uute parteide tekkimiseni, siis on antud ülevaade vastavate parteide põhilistest seisukohtadest ning toetajaskonna iseloomust, mis selgitab uute parteide tekke taga olevaid peamiseid väärtushinnanguid. Magistritöö keskmes on indiviidide väärtushinnangute mõju parteivalikule ning seega on kirjanduse ülevaates välja toodud ka olulised empiirilised tähelepanekud sellest seosest. Viimasena on teoreetilises osas lisatud peatükk Ida-Euroopast, kus peamiselt antakse ülevaade parteisüsteemide kujunemise peamistest põhjustest, parteieelistuste kujunemisest ja kahte tüüpi uutest parteidest selles regioonis. Kirjanduse ülevaate lõpus on selle osa põhjal põhjendatud magistritöös sõnastatud hüpoteesid.

Kirjanduse ülevaatele järgneb empiiriline osa, mis põhineb suures osas *European Values Study* 2008. aasta uuringul. Empiiriline analüüs teostatakse kahel tasandil. Makro-tasandil on oluline vaadata, kas Euroopa riikide erinevus postmaterialistide osakaalus rahvastikus seletab erinevusi uute parteide edukuses. *European Values Study* mikro-tasandi andmeid vaadates on aga võimalik näha, kas uute parteide valiku taga on materialistlike ja postmaterialistlike väärtushinnangutega individid. Kuna eelnevalt mainitud sotsiaalsete ja poliitiliste muutuste tulemusel võivad läbida sisemise muutuse ka traditsioonilised vasak- ning parempoolsed parteid, siis on vajalik analüüsida ka väärtushinnangute mõju parteieelistustele vasak-parem skaalal. Analüüsi viimases osas on lisatud postmaterialismi indeksile teised uue poliitilise konfliktidimensiooni keskmes olevad kultuurilised küsimused ja võrdluseks vasak-parem majanduslikud väärtushinnangud kahte regressioonimudelisse: ühes vaadeldakse nende muutujate mõju indiviidide toetusel uutele parteidele ning teises parteide toetusele vasak-parem skaalal. See võimaldab vaadelda uue konfliktidimensiooni küsimuste mõju parteivalikule üldiselt ning vaadelda, et ega uute parteide edu/ebaedu ei ole tingitud hoopis teistest faktoritest. Empiirilisele analüüsile järgnevad käesoleva magistritöö põhilised järeldused.

Magistritöös on püstitatud viis hüpoteesi. Esiteks: Mida suurem on postmaterialistide osakaal ühiskonnas, seda edukamad on uusvasakpoolsed ja rohelised ning parempopulistlikud parteid. Teiseks: Uusvasakpoolsete ja roheliste ning parempopulistlike parteide poolt hääletavad suurema tõenäosusega vastavalt postmaterialistid ja materialistid. Kolmandaks: Postmaterialistid hääletavad suurema tõenäosusega vasakpoolsete ning materialistid parempoolsete parteide poolt. Neljandaks: Uue poliitilise konflikti kesksed küsimused on uute parteide valikul olulisemad kui majanduslikud väärtushinnangud. Viiendaks: Uue poliitilise konflikti kesksed küsimused mõjutavad parteivalikut suurema tõenäosusega Lääne- kui Ida-Euroopas. Hüpoteesid põhjendatakse järgneva kirjanduse ülevaate põhjal ning enamasti kontrollitakse neid *European Values Study* andmestiku põhjal.

1. Kirjanduse ülevaade

Käesoleva magistritöö esimeses osas antakse ülevaade Ingleharti väärtushinnangute muutumise teooriast, selle poliitilistest mõjudest, väärtushinnangute muutuse tulemusel tekkinud uuestest parteidest, väärtushinnangute mõjust parteivalikule ning uute väärtuste mõjust Ida-Euroopas. Peatüki lõpus püstitatakse järgnevate teoreetiliste ja empiiriliste argumentide põhjal käesoleva magistritöö hüpoteesid.

1.1. Teooria väärtushinnangute nihkest postindustriaalsetes ühiskondades

Magistritöö lähtepunktiks on Ronald Ingleharti teooria väärtushinnangute nihkest arenenud postindustriaalsetes ühiskondades, mis on regulaarselt toimuvate küsitluste põhjal korduvalt kinnitust leidnud kui universaalne teooria seletamaks erinevates ühiskondades toimuvaid sotsiaalseid, kultuurilisi ning poliitilisi muutuseid. Enne väärtushinnangute poliitilise mõju kirjeldamist on vajalik anda ülevaade selle teooria peamistest hüpoteesidest ja põhipunktidest, et hiljem mõista, miks käesoleva magistritöö keskmes olev poliitiline mõju väidetavalt selline on.

Inglehart (1971) täheldas muutust väärtushinnangutes esmalt kuue Lääne-Euroopa riigi põhjal koostatud uuringus. Tema sõnul toimub nihe materialistlikelt postmaterialistlikele väärtushinnangutele, mille tulemusel saab inimeste prioriteediks majandusliku ja füüsilise turvalisuse asemel eneseväljendus ja elukvaliteet, mis on niinimetatud postmaterialistlikud väärtused (Inglehart ja Abramson 1994: 336, Inglehart ja Welzel 2005: 33). Nooremate põlvkondade väärtushinnangud erinevad selle sotsiaalse protsessi tulemusel oluliselt vanemate omadest (Inglehart 1971, Abramson ja Inglehart 1986). See väljendub selles, et suhteliselt kõrges ja stabiilses jõukuses üles kasvanud noorem põlvkond eelistab väärtuseid nagu sõnavabadus ja poliitiline osalus. Vanemad põlvkonnad on aga oma väärtusorientatsioonide poolest materialistlikumad, eelistades korda ning inflatsiooniga võitlemist (Abramson ja Inglehart 1986: 1). Lisaks väärtushinnangute muutusele on seega Ingleharti teooria puhul oluline ka põlvkondadevaheline lõhe, mis tekkis pärast sõda alanud majandusliku kasvu ning materiaalse turvalisuse suurenemise perioodil.

Väärtuste muutust ning vanemate ja nooremate põlvkondade vahelist erinevust seletavad Ingleharti teooria keskmes olevad kaks hüpoteesi: puuduse hüpotees ning sotsialiseerumise hüpotees. Puuduse hüpoteesi kohaselt peegeldavad indiviidi prioriteedid sotsiaalmajanduslikku keskkonda ning ta väärtustab subjektiivselt enim seda, millest on puudus. „Puuduse tingimustes on inimeste prioriteediks materialistlikud eesmärgid, samas heaolu tingimustes rõhutavad inimesed tõenäolisemalt postmaterialistlikke eesmäärke“ (Inglehart ja Welzel 2005: 98). Puuduse hüpotees põhineb Maslow vajaduste hierarhia teoorial, mille kohaselt rahuldumata füsioloogilised vajadused asetsevad eespool sotsiaalsetest, intellektuaalsetest ja esteetilisest vajadustest. Kui materiaalsed füsioloogilised vajadused on täidetud, siis muutuvad oluliseks mittemateriaalsed vajadused nagu eneseväljendus (Inglehart 1981: 881). Sotsialiseerumise hüpotees aga väidab, et indiviidi väärtused peegeldavad olusid, mis valitsesid enne täiskasvanuks saamist, viidates sellele, et väärtushinnangute muutus toimub vanema põlvkonna väljavahetumisega noorema vastu. Seega indiviidide ja kogu ühiskonna väärtushinnangute muutumine ei toimu üleöö (Inglehart 1981: 882, Inglehart 1990: 69). Pärast majanduskasvu ning füüsilise turvalisuse kasvu perioodi võib eeldada väärtushinnangute erinemist vanemate ja nooremate põlvkondade vahel, mis tuleneb eelkõige erinevast kogemusest nende formatiivsetel aastatel. (Inglehart 1990: 69)

Kuigi suurema materiaalse ja füüsilise turvalisusega keskkonnas üles kasvanud põlvkond hindab rohkem postmaterialistlikke väärtuseid, siis ei tähenda see materialistlike küsimuste kadumist ning jõukuse kindlustamine ja jätkusuutlik majanduslik areng jäävad endiselt olulisteks poliitilisteks probleemideks (Inglehart ja Welzel 2005: 104). Siiski kaheldakse, et noorem generatsioon peab kõige olulisemaks postmaterialistlikke väärtuseid. Brooks ja Manza (1994: 547) on Ingleharti käsitluse osas kriitilised ning väidavad, et materialistlikud/postmaterialistlikud väärtused on reaalsuses tegelikult hoopis kokkusobivad, mitte vastuolulised - inimesi iseloomustab hoopis väärtuste paljusus. Flanagan (1979: 254) väidab, et suur osa Ingleharti analüüsist on küll veenev, kuid arenenud mitte-Lääne industriaalühiskondades sellise lähenemise rakendamine toob kaasa mitmeid probleeme. Jaapani põhjal leitakse, et haridus individuaalne jõukuse asemel on seotud väärtuste muutusega. Noored ja kõrgelt haritud inimesed on suure tõenäosusega libertaarsete väärtustega (Flanagan 1979: 267). Samas

väidab Flanagan (1980: 194) ka seda, et materiaalsed väärtused sõltuvad lühi- ja pikaajalistest faktoritest ning indiviid võib läbi kogu elu kord rõhutada rohkem mittemateriaalseid ja kord materiaalseid väärtuseid. Seega nõustutakse, et väärtushinnangute nihe toob kaasa postmaterialistlike eesmärkide rõhutamise, kuid kaheldakse selles, kas materiaalselt ja füüsiliselt soodsamates formatiivsetes tingimustes üles kasvanud noorem generatsioon peab neid eesmärke kõige olulisemaks. Samuti võivad väljaspool Lääne-Euroopat olla väärtushinnangute muutust põhjustavad faktorid erinevad.

Väärtusprioriteetide muutumine pärast majanduskasvu ja füüsilise turvalisuse suurenemist tundub loogiline. Samuti ka see, et ühiskonnas tervikuna jäävad ka materiaalsed küsimused oluliseks. Samas on kaheldav, et pärast soodsat perioodi võib üles kasvada põlvkond, kes hindab ainult mittemateriaalseid väärtuseid. Seega tuleks võtta tõsiselt kriitikat, mis väidab, et eksisteerib indiviidi väärtuste paljusus ning ka seda, et erinevatest tingimustest sõltuvalt võivad inimesed erinevatel perioodidel pidada oluliseks erinevaid väärtuseid. Hoolimata sellest on oluline, et arenenud ühiskondades hakkasid inimesed 20. sajandi teisel poolel hindama rohkem eneseväljendust, elukvaliteeti ja poliitilist osalust.

1.2. Uus poliitilise polariseerumise telg

Väärtuseelistuste nihkumine eneseväljenduse ja elukvaliteedi rõhutamisele ei tähista ainult sotsiaalset muutust, vaid sellel protsessil on olnud olulised poliitilised mõjud. Antud protsess ei ole mõjutanud ainult indiviidide poliitilist käitumist, vaid ka poliitilist võitlust ja parteisüsteeme. Uue poliitilise polariseerumise telje tekkimine viitab selgelt sellele, et väärtushinnangute nihe tähendas muutust valijates ja parteides ning on seega olnud oluline sotsiaalpoliitiline protsess. Järgnevalt on antud ülevaate väärtuste muutuse mõjust poliitilisele võitlusele, parteidele ning valijatele.

Väärtushinnangute poliitilised tagajärjed väljenduvad Lääne-Euroopas 20. sajandi teisel poolel vähenema hakanud sotsiaalsetel lõhedel põhineval hääletamisel, kui varem poliitilist võitlust oluliselt struktureerinud klassil ja religioonil põhinevad lõhed

hakkasid kaotama tähtsust (Dalton 1996, Kriesi 1998). Selle sotsiaalpoliitilise protsessi tulemusel suureneb poliitiline polariseerumine materialistlike/postmaterialistlike väärtuste põhjal (Inglehart ja Flanagan 1987: 1299). Mõnikord kasutatakse ka nimetust autoritaarsed-libertaarsed väärtused (Flanagan ja Lee 2003: 251) Sotsiaalsed lõhed ei muutu täielikult ebaoluliseks, kuid paljud valijad ei suuda määrata oma paiknemist klassi, religiooni või mõne muu sotsiaalse grupi põhisealt (Dalton 1996: 331).

Achterberg (2006) leiab, et klassipõhised teemad ei ole kaotanud oma tähtsust, kuid keskkondlikud ning kultuurilised teemad on muutunud Lääne ühiskondades sõjajärgsel perioodil väga oluliseks. Uus dimensioon põhineb selgelt vastandlikel väärtustel ning selle ühel poolel toetatakse postmaterialistlikke väärtuseid, sotsiaalset muutust, aborti ning aktsepteeritakse homoseksuaale ning teisel pool rõhutatakse patriotismi, religiooni ja vastuseisu immigratsioonile (Inglehart 1990: 277). Tegemist on mitte-materiaalset kultuurilist konflikti hõlmava poliitilise dimensiooniga. Kuna traditsiooniline ümberjagamisele põhinev konflikt on samuti oluline, siis on tekkinud kahedimensiooniline võistluslik ruum (Dalton 1996, Bornschie 2010: 420, Oesch ja Rennwald 2010: 363). Käesolevas magistritöös nimetatakse uut konflikti kui materialism/postmaterialism konfliktidimensioon.

Poliitilise polariseerumise taga ei ole ainult väärtused, vaid uue telje vastaspooltel on väidetavalt kaks selgelt identifitseeritavat sotsiaalset gruppi. Kui postmaterialistlikud küsimused muutuvad keskseks, siis võib see algatada reaktsiooni, kus töölisklass liigub poliitiliselt paremale, kuna nende jaoks on olulised traditsioonilised materialistlikud mured nagu majanduskasv, militaarne julgeolek ja siseriiklik kord (Inglehart 1990: 259). Räägitakse samuti globaliseerumise „võitjatest“ ja „kaotajatest“ (Kriesi et al 2006). „Kaotajatena“ nähakse postindustriaalsete ühiskondade töölisklassi, kes on sattunud järjest suurema surve alla, mis tuleneb immigratsioonist ja globaliseerumisest ning see tekitab kasvupinna parempopulismile ja religioossele fundamentalismile (Inglehart ja Welzel 2005: 45). Religioosse fundamentalismi tõus Ameerika Ühendriikides ning ksenofoobsed liikumised Lääne-Euroopas on üheks näiteks reaktsioonist kiiretele kultuurilistele muutustele, mis õhustavad traditsioonilisemate ja väiksema turvatundega gruppide olulisi väärtuseid ja tavaid (Inglehart 1990: 12). Need kaks vastandlikku sotsiaalset gruppi moodustavad valijaskonna uutele parteidele. Uue

poliitilise polariseerumise telje ühel pool asuvad radikaalsed reformiparteid ja liikumised ning vastaspoolel parempoolsed autoritaarsed parteid ja liikumised (Inglehart ja Abramson 1994: 336). Sotsiaalsete gruppide, liikumiste ja parteide nihkumise protsessi kultuurilise muutuse mõjul tekkinud poliitilise võitluse telje vastaspooltele koondatakse mõnikord kahe üldnimetuse „vaikne revolutsioon“ ja „vaikne vasturevolutsioon“ alla ning vasturaktsiooni iseloomustab pigem toetus traditsioonilistele ja moraalsele väärtustele. (Müller-Rommel 1998: 192)

Uus poliitilise konflikti dimensioon on kaasa toonud küll uute parteide tekke Lääne-Euroopas, kuid see ei vii alati uute parteide tekkimiseni. Uue poliitika dimensiooni ühildumatus olemasoleva poliitilise joondumisega võib tuua kaasa eksisteerivate parteide sisemise muutuse (Inglehart 1990: 277). Kui postmaterialistliku keskklassi poolt toetatavad uue poliitika teemad muutuvad kõige olulisemaks, siis on üldiselt kaks võimalust: vastus olemasolevatelt parteidelt või uute parteide teke (Inglehart 1990: 286). Vana vasakpoolse partei käitumisest ning valimisreeglitest sõltub uue poliitika kandumine valijate eelistusse, sest vana vasakpoolne partei võib kõige tõenäolisemalt leida uue poliitika poolehoidjaid (Rohrschneider 1993: 684). Samas kui vana vasakpoolne partei ei võta arvesse näiteks ökoloogilisi küsimusi, siis on keskkonna pärast mures olevatel valijatel initsiatiiv toetada uut parteid (Rohrschneider 1993: 685). Näiteks roheliste edu uute sotsiaalsete liikumiste mobiliseerimisel Soomes tähistas vasakpoolsete parteide ebaõnnestumist enda uuendamisel (Zilliacus 2001: 30). Elff (2007: 287) väidab, et on koguni kolm võimalust: vasakpoolsete parteide muutumine rohelisteks; toetuse suurenemine uusvasakpoolsetele või rohelistele parteidele; postmaterialistliku agenda ignoreerimine, kuna postmaterialistide arvukuse suurenemine ei oma mingit mõju klassile ja häälele. Uus poliitilise polariseerumise dimensioon seega tõenäoliselt mõjutab parteivõitlust, kuid ei tähenda alati uute parteide teket või nende edu valimistel, sest vanad parteid võivad uued teemad edukalt oma programmi lisada.

Mitmetes uuringutes (nt Kriesi et al 2006, Bornschie 2010) kinnitatakse, et uusvasakpoossed ja parempopulistlikud parteid asetsevad uue kultuurilise telje vastaspooltel ning eksisteerib selgelt kahediensiooniline poliitiline jagunemine ja kultuurilise dimensiooni olulisus Lääne-Euroopas on kasvanud. Belchior (2010: 488)

seevastu ei leia piisavalt kindlat seost postmaterialismi ja roheliste parteide vahel, et neid tõsta eraldi teistest parteidest. Rohelised parteid moodustavad parteide segutüübi ning võivad olla isegi oma olemuselt konservatiivsed. Dalton (2008: 10) väidab, et rohelist parteid on säilitanud on identiteedi, mis neid teistest parteidest eristab: aastatel 2002-2003 olid sotsiaaldemokraatlikud parteid lähemal konservatiividele ning teistele parempoolsetele parteidele keskkonnadimensioonis, kui olid rohelist. Leitakse, et vastavate parteide toetajad asuvad uue telje vastaspooltel, seega on selgelt tegemist sotsiaalse lõhega (Oesh ja Rennwald 2010: 359). Kuigi sotsiaalteadustele omaselt ei olda alati ühel meelel, siis võib uusvasakpoolsed ja parempopulistlikud parteid lugeda uue väärtushinnangutel põhineva telje vastaspooli esindavateks.

Väärtushinnangute nihe toob kaasa kahe vastandliku sotsiaalse grupi tekke, mis võib põhjustada muutuse olemasolevates parteides ja viia uute parteide tekkeni. Kuigi kõik eeldatavad poliitilised mõjud ei ole ilmtingimata deterministlikud, on tegemist kahtlemata 20. sajandi teise poole ühe oluliseima muutusega poliitilises võitluses ja parteisüsteemides ning Ingleharti teooria näib andvat sellele küllaltki rahuldava seletuse. Kuigi viidatakse uue sotsiaalse lõhe tekkimisele, siis käesoleva magistritöö seisukohalt pole olulised niivõrd kahe vastanduva inimeste grupi sotsiaalne staatus ja identiteet, vaid väärtushinnangud ja nende võimalik mõju parteieelistustele ning seeläbi võimalik uute parteide teke.

1.3. Uued parteid

Eelnevast selgub, et uue poliitilise polariseerumise telje kujunemine võib kaasa tuua kahte tüüpi uute parteide tekke ning telje ühel pool asetsevad postmaterialistlikud uusvasakpoolsed ja ökoloogilised parteid ning teisel pool populistlikud parempoolsed parteid. Järgnevalt on oluline anda ülevaade uute parteide põhimõtetest ja eesmärkidest, mille alusel oleks neid võimalik identifitseerida. Esmalt on vaatluse all väärtushinnangutel põhineva uue telje postmaterialistlikud parteid ning seejärel vastaspoolle asuvad uued parempoolsed parteid.

Kitschelt (1988) kasutab nimetust vasaklibertaarsed parteid ning need parteid on

kriitilised sotsiaalse arengu loogika ning sõjajärgsete institutsioonide suhtes, mis olid kapitali ja tööjõu vahelise kompromissi aluseks. Niinimetatud vasaklibertaarsed parteid vastanduvad ka majanduskasvu prioriteedile, demokraatlikku osalust piiravatele poliitikamuistritele ja bürokraatlikule heaoluriigile. Nende programme ei saa liigitada traditsiooniliseks konservatiivseks või sotsialistlikuks, nad rõhutavad individuaalset autonoomiat ja populaarset osalust ning võrdsust (Kitschelt 1988: 195). Nad on vasakpoolsed, kuna vastanduvad turule ning rõhutavad solidaarsust ja võrdsust, ning on libertaarsed, sest ei poolda bürokraatiat, nõuavad individuaalset autonoomiat, osalust ning detsentraliseeritud kogukondade isevalitsust (Kitschelt 1988: 197). Programmides esitatavate põhimõtete järgi võib need parteid kahtlemata paigutada uuele teljele, kuna rõhutatakse postmaterialistlikke eesmärke.

Teiseks postmaterialistlikke eesmärke esindavaks parteide rühmaks on keskkonnaparteid. Uusvasakpoolsed ja keskkonnaparteid kuuluvad samasse perekonda ning on täheldatud, et kui uusvasakpoolsed on võitnud märkimisväärselt hääli, siis tavaliselt keskkonnaparteid ei ole olnud edukad (Kitschelt 1988: 219). Saksamaa Rohelise partei tõus, mis 1983. aastal võitis esmakordselt kohti parlamendis, peegeldas põlvkondade vahetusega toimunud toetuse suurenemist keskkonnsäästlikule poliitikale (Inglehart ja Welzel 2005: 39-40). Keskkonnaparteid rõhuvad jätkusuutlikule ühiskonnale, kuna piiratud ressursside tõttu on lõputu majanduskasv võimatu (Richardson 1995: 7). Keskkonnaparteide põhimõteteks on: konsensus ja koostöö põhine ühiskond, sotsiaalne õiglus, vastuseis vägivallale, detsentraliseerimine, sooline ja rassiline võrdsus, osalusdemakraatia ja inimõigused (Richardson 1995: 8). Keskkonnaparteid rõhutavad küll mõistetavalt eelkõige keskkonnamuresid, kuid enamasti on nende eesmärgid teiste uusvasakpoolsete parteidega kattuvad ning seetõttu võib rääkida mõlemast parteide tüübist kui uusvasakpoolsetest parteidest.

Uue telje teisel pool on väidetavalt tekkinud äärmuslikud parempoolsed parteid, mis aastaks 2001 eksisteerisid suuremas osas Lääne-Euroopa riikides (Zaslove 2004: 62). Segadust tekitab konsensus puudus nende liigitamisel ühte perekonda. Van Spanje (2011) näiteks väidab, et need parteid ei moodusta ühte perekonda, Zaslove (2004) samas väidab, et need parteid moodustavad ühe perekonna. Lisaks sellele on tõsisel

probleeme nende kontseptualiseerimisel, kuna nende liigitamisel ekstremistlikeks ilmneb see probleem, et enamasti need parteid aktsepteerivad eksisteerivat konstitutsioonilist korda (Zaslove 2004: 65). Zaslove (2004: 77) arvab, et parim viis nende kontseptualiseerimiseks on radikaalne parempopulism, kuna neil on populistlikud liidrid, hierarhiline partestruktuur, ning nad väidavad, et esindavad kogu rahvast. Kuna käesoleva töö seisukohalt ei ole parteidele õige nimetuse leidmine oluline, siis mainitakse neid edaspidi enamasti kui parempopulistlikke parteisid.

Kõige enam ajendavad parempopulistlike parteide poolt hääletama kultuurilised põhjused: kaitsta oma kultuuri immigrantide eest ja rahulolematust demokraatiaga. Samas immigratsiooniga seotud majanduslikud kartused on vähemolulised (Oesch 2008: 368-369). Populistlike parempoolsete parteide ideoloogia keskseks elemendiks on nativism, mille kohaselt riigid peaks olema asustatud põliselanikega. Samuti on olulised mitte-natiivsed elemendid, mis ohustavad homogeenset rahvusriiki (Mudde 2007: 19). Rõhutatakse autoritaarsust, mis tähendab rangelt juhitud ühiskonda, kus autoriteedist üleastumist karistakse karmilt. Populism tähendab, et ühiskond jaguneb kaheks grupiks: „puhtad inimesed“ ja „korrumpeerunud eliit“ ning poliitika peaks olema üldise tahte väljendus (Mudde 2007, Mudde 2008). Kuigi populistlikud paremradikaalid Euroopas toetavad peamiselt nativistlikku majandusmudelit, kus majandus toetab „põliselanikke“ ning seda kaitstakse võõraste mõjude eest, siis nende parteide programmides on majandus pigem teisejärguline ja instrumentaalne (Mudde 2007: 132). Knigge (1988) näiteks ei leia, et inflatsioon või kasvav tööpuudus võiks nende toetust suurendada, kuid Jackmann ja Volpert (1996: 516) peavad vastupidiselt kasvavat tööpuudust nende toetuse seletamisel oluliseks. Need parteid on vastu multikultuursusele ning nõutakse oma kultuuri tugevdamist kui rahvuslikku prioriteeti (Mudde 2007: 143-145). Parempopulistlikud parteid ei pea samuti keskseks majanduslikke eesmärke ning seetõttu sobivad hästi uue konfliktitelje teist poolt esindama. Siiski võivad nende parteide valijate seas lisaks kultuurilistele küsimustele olla olulised ka majanduslikud mured.

Eelnevalt on mainitud, et uue telje vastaspooltele jagunevad inimesi võib vaadelda kui kahte erinevat sotsiaalset gruppi, mis leiab kinnitust ka mõlema partei toetajaskonna

põhjal. Uusvasakpoolsete parteide valijateks on tavaliselt noor ja haritud keskklass, mis koosneb sotsio-kultuurilistest ja tehnilistest professionaalidest (Kitschelt 1988, Dalton 1996, Achterberg 2006, Oesch ja Rennwald 2010). Uued parteid võitsid poolehoidu gruppide seas, kes olid nõrgalt olemasolevatesse sotsiaalsetesse lõhedesse integreeritud (Dalton 1996: 333). Parempopulistlike parteide toetajaskond ei ole samuti määratletav ainult väärtuste põhjal, vaid valijad kuuluvad sarnaselt uusvasakpoolsete parteide toetajatele objektiivselt identifitseeritavatesse sotsiaalsetesse gruppidesse (Oesch ja Rennwald 2010: 334). Tihti nähakse nende parteide toetajaskonnana töölisklassi ning väikeettevõtete omanikke (Achterberg 2006, Kitschelt 2007, Oesch 2008, Oesch ja Rennwald 2010). Toetajaskonna kujunemist seletab see, et väheseid oskuseid nõudva käsitööga tegelevad mehed võivad tunda ennast kõige ohustatumana tehnoloogilisest muutusest, globaliseerumisest ja immigrantidest (Kitschelt 2007: 1199). Nende parteide toetajaskonna mainimine on oluline, kuna seletab, miks nende toetajaskond erineb väärtushinnangute poolest.

Kahte tüüpi uute parteide eesmärgid ning põhimõtted, samuti nende toetajaskonnad, annavad põhjalikuma arusaama uue poliitilise võitluse dimensiooni olemusest. Antud fenomeni seletamisel ei peaks piirduma ainult materialistlike ja postmaterialistlike väärtushinnangutega, vaid tuleks vaadata sügavamalt nende kahe esmapilgul analüütiliselt kasuliku kontseptsiooni taha. Eelnevaid uuringuid uute parteide ja nende toetajaskonna kohta arvesse võttes võib aga nõustuda uue konfliktitelje tekkimises, mis põhineb peamiselt väärtushinnangutel, mitte majanduslikel muredel ja eesmärkidel.

1.4. Väärtushinnangud ja parteivalik

Eelnevast selgub, et materialistlikud/postmaterialistlikud väärtushinnangud on Lääne-Euroopas hakanud oluliselt mõjutama indiviidide parteieelistusi ning selle tulemusel on tekkinud uus poliitilise polariseerumise dimensioon ja selle vastaspoolel ka uued parteid. Järgnevalt on oluline anda ülevaade uuringutest, mis analüüsivad, kuidas väärtushinnangud võivad täpsemalt parteivalikut mõjutada.

Väärtushinnangud võivad sõltumatu muutujana mõjutada parteivalikut ning on selge

tendents, et postmaterialistlikud väärtushinnangud on seotud vasakpoolsete parteide valikutega (Inglehart 1971: 1012-1013). Uue poliitika teooria kohaselt toimub muutus klassipõhiselt konfliktilt väärtustel põhinevale konfliktile ning väärtushinnangud ennustavad arenenud ühiskondades paremini parteivalikut (Knutsen 1997: 207). Samas Inglehart (1990) leiab, et sotsiaalse klassi mõju hääletamisele on küll suurem kui väärtuste mõju, kuid väärtused mõjutavad kõige tugevamini toetust sotsiaalsele muutusele. Dalton (1996: 338) väidab, et postmaterialism on seotud parteide toetusega ja riikides nagu Saksamaa, Austria ja Jaapan on see toetuse puhul kõige olulisem mõjutaja. Flanagan kinnitab (1979: 268), et seos väärtusorientatsioonide ja parteivaliku vahel eksisteerib ka Jaapanis: traditsiooniliste väärtushinnangutega valijad toetavad suurema tõenäosusega konservatiive ning libertaarsete väärtushinnangutega valijad sotsialiste ja kommuniste. Suuremas osas ühiskondades on roheliste toetajad postmaterialistid ning ilma põlvkondadevahelise kultuurilise muutuseta oleks nende edu olnud vähetõenäoline (Inglehart ja Welzel 2005: 39-40). Postmaterialistlike väärtushinnangutega invidiidid kalduvad seega selgelt valima vasakpoolseid parteisid ning seda võib täheldada ka arenenud riikides väljaspool Lääne-Euroopat.

Väärtushinnangute mõju ei ole parteivalikule kõikjal ühesuurune. Knutsen (1995) leiab, et materialistlike/postmaterialistlike väärtushinnangute mõju parteivalikule on suurim Taanis, Hollandis, Islandil ja Saksamaal ning väikseim Belgias, Iirimaa ja Portugalis. Rohelistel ja vasaklibertaaridel on selgelt postmaterialistlik valijaskond kõikides riikides (Knutsen 1995: 30). Agraarsetel ning kristlikel parteidel on mõõdukalt materialistlik valijaskond ning konservatiivsetel ning parempopulistlikel parteidel on kõige materialistlikum valijaskond (Knutsen 1995: 32). Knutsen väidab, et nii vana kui ka uue poliitika põhised väärtushinnangud on olulised parteivaliku ennustamisel ning uue poliitika orientatsioonid ei kattu materialistlike orientatsioonidega. (Knutsen 1995: 52)

Mitmed uuringud kinnitavad, et väärtushinnangud mõjutavad parteivalikut ning seda teooria põhjal eeldataval moel. Postmaterialistid kalduvad valima vasakpoolseid parteisid, kusjuures kõige enam uusvasakpoolseid ning materialistid parempoolseid ja nende seast kõige enam parempopulistlikke parteisid. Samas on oluline, et ka vanad

väärtushinnangud on tähtsad ning kõikides riikides ei ole materialistlike/postmaterialistlike väärtushinnangute mõju ühtemoodi tugev. Arvestades ka „vaikse vasturevolutsiooni“ väiteid võiks eeldada, et väärtushinnangute mõju on oluliselt väiksem riikides, kus on kõige vähem postmaterialiste.

1.5. Uued parteid ja postmaterialism Ida-Euroopas

Käesoleva töö keskmes olev teooria väärtushinnangute nihkest ning selle tulemusel tekkivast uuest poliitilise võitluse dimensioonist on kinnitust leidnud eelkõige arenenud Lääne-Euroopa demokraatiate põhjal. Kuid antud magistritöö seisukohalt on oluline, kuidas ja kas uued väärtushinnangud mõjutavad parteivalikut ka Ida-Euroopas. Kuna Euroopa postkommunistlikus osas on väärtushinnangud oluliselt materialistlikumad ning seetõttu ei oma nad parteivalikule ilmselt nii olulist mõju, siis on arusaadav, et vastaval teemal on kirjutatud oluliselt vähem.

Üldiselt on kolm lähenemist kommunistliku perioodi mõjust Ida-Euroopa parteisüsteemidele: kommunism jättis inimesed ilma institutsionaalsetest või sotsiaalsest struktuurist tulenevatest identiteetidest, millest tuletada poliitilised huvid; moderniseerumine, mis viitab ühtivatele mustritele Lääne-Euroopaga; viimaseks lähenemiseks on riigispetsiifilistele kultuurilistele ning institutsionaalsetele faktoritele põhinev lähenemine (Evans ja Whitefield 1993: 522). Ehkki käesolevas töös on oluline moderniseerumise argumentidel põhinev lähenemine, viitavad teised kaks lähenemist sellele, et sarnased arengud Lääne-Euroopaga ei ole Ida-Euroopas tagatud.

Uutes demokraatiates on vähetõenäoline, et tekkivad parteisüsteemid põhinevad stabiilsetel grupipõhistel lõhedel ning valijaskond tõenäoliselt ei oma pikaajalisi sidemeid parteidega, mis nende käitumist võiks juhtida. Parteivalik võib seega põhineda lühiajalistel faktoritel nagu kandidaatide maine ja positsioonid vaidluspunktide osas, mis on ka vanades demokraatiates oluliseks muutunud (Dalton 1996: 339). Hilisemate uuringute põhjal on väidetud, et konsolideeruvates Ida-Euroopa demokraatiates on enne sõda sündinud põlvkondade jaoks religioon oluline hääletamisel, samas sotsiaalne klass struktureerib parteieelistusi noorematel põlvkondadel (Walczak et al 2012: 10).

Eelnevast võib eeldada, et vanad, religioonil ja majanduslikel prioriteetidel põhinevad väärtushinnangud võivad Ida-Euroopas parteieelistusi mõjutada.

Euroopas on tekkinud kaks uut parteide perekonda, mis tähistavad sarnast arengusuunda Lääne-Euroopaga: uut poliitikat esindavad parteid ja populistlikud paremradikaalid ning ainult viimased on suutnud edu saavutada Ida-Euroopas (Mudde 2007: 1). Mudde (2007: 4) väidab, et mõlemal pool Euroopas, Läänes ja Idas, on ühine ideoloogiline osa, milleks on populistlikud paremradikaalid. Valimiste seisukohalt on mõlemas Euroopa osas oluline vaid üks uuel konfliktiteljel paiknevatest parteidest.

Samas on suures osas Ida-Euroopa riikides tekkinud uut poliitikat esindavad rohelised parteid, kuid need on jäänud marginaalseks. Rohelised saavutasid mõningast edu Ida-Euroopas 90-ndate alguses, kuid pärast seda pöördus tähelepanu ellujäämisküsimustele ning keskkonnaküsimused püsisid agendas vaid välise surve mõjul (Jancar-Webster 1998: 74). Holušek ja Kopeček (2005: 9), rääkides rohelisest parteist Tšehhis 1990-ndatel, väidavad, et keskkonnavalitsused teemad olid praktiliselt kõikide parlamendis esindatud parteide programmides, kuid kuni dekaadi lõpuni ei omanud need erilist rolli. „Majanduslik transformatsioon rõhutas peamiselt materiaalsel huvi ning marginaliseeris postmaterialistlikud väärtused.“ Selline situatsioon oli omane suuremale osale postkommunistlikele riikidele. 2002. aasta Tšehhi valimiste kohta, kus rohelised said 2,36% häältest, väidavad nad, et postmaterialistlike väärtuste toetajad ei ole veel nii arvukad, et võiksid mõjutada lõhede struktuuri ning poliitilist võitlust (Holušek ja Kopeček 2005: 14). Eestis ja Lätis on rohelised parteid edukad pigem hoolimata rohelisest agendast kui selle tõttu. (Agarin 2009: 193). Samuti kohalikud rohelised parteid võtavad omaks parempoolsed ideed (Agarin 2009: 299). Kopeček (2009: 131) leiab, et Slovakkia roheliste ebaedu uuel aastatuhandel tulenes inimeste vähesest huvist postmaterialistlike küsimuste vastu ning materialistlikud probleemid olid isegi olulisemad kui 90-ndate esimesel poolel. Roheliste parteide ebaedu on enamasti seletatud väärtushinnangute kaudu, mis näitab, et magistritöö keskmes olev teooria on analüütiliselt kasulik ka Ida-Euroopas.

Testides Ingleharti teooriat Ida-Euroopas keskkonnamurede kontekstis leitakse selle

taga sama sotsiaalne baas: haritud noored, kes on enamasti mittetootvas sektoris hõivatud kõrgema sissetulekuga inimesed. Üldiselt leitakse sarnasusi Lääne- ja Ida-Euroopa vahel, kus keskkonnavalused mured on samuti oluline faktor protesti potentsiaaliks (Lee ja Norris 2000). See viitab sarnasele sotsiaalsele arengule Lääne-Euroopaga, millest võiks eeldada sarnast valimiskäitumist väärtushinnangute mõjul.

Hoolimata postmaterialistlike väärtuste marginaalsusest Ida-Euroopa ühiskondades on mõningad uuringud nende mõju valimistel seletanud ning suures osas läbi selle võib roheliste ebaedu seletada. Samuti on leitud, et parempopulistlikel parteidel on mõlemas Euroopa osas ühine ideoloogia. Keskkonnateemasid tähtsustavaid gruppe uurides on täheldatud sarnaseid suundumusi Lääne-Euroopaga. Seega hoolimata võimalusest, et Ida-Euroopa parteisüsteemid kujunevad Lääne-Euroopaga võrreldes erinevate faktorite mõjul, on uuringu keskmes oleva teooria kontekstis Lääne- ja Ida-Euroopa võrdlemine põhjendatud.

1.6. Hüpoteesid

Kirjanduse ülevaatest selgub, et eelkõige jõukamates ühiskondades, mis on läbinud stabiilse majanduskasvu perioodi, võib eeldada postmaterialistide suuremat osakaalu ühiskonnas ning väärtushinnangute nihke tulemusel tekkinud materialism/postmaterialism konflikti institutsionaliseerumist. Postmaterialistide osakaalu suurenemine ning nende poolt rõhutatavate väärtushinnangute esiletõus ühiskonnas toovad kaasa uusvasakpoolsete, nende seas ka roheliste, parteide tekke. Vastureaktsioonina uusvasakpoolsetele ja rohelistele parteidele tekivad parempoolsed kultuurilisi väärtuseid rõhutavad populistlikud parteid. Vähemarenenud Ida-Euroopa riikides seletab aga näiteks roheliste parteide ebaedu postmaterialistlike küsimusi oluliseks pidavate inimeste väike osakaal elanikkonna seas. Selle põhjal võib sõnastada hüpoteesi: *Hüpotees 1. Mida suurem on postmaterialistide osakaal ühiskonnas, seda edukamad on uusvasakpoolsed ja rohelised ning parempopulistlikud parteid.*

Analüüsima täpsemalt postmaterialistide ja materialistide rolli uute parteide valimisedu taga, on vajalik vaadelda nende väärtushinnangutega iseloomustatavate

indiviidide valimiseelistusi. Kirjanduse ülevaates esitatud varasematest empiirilistest tähelepanekutest selgub, et uusvasakpoolsete ja roheliste parteide valijaskond on selgelt postmaterialistlik ning parempopulistlike parteide valijaskond materialistlik. Sellest tulenevalt võib sõnastada hüpoteesi: *Hüpotees 2. Uusvasakpoolsete ja roheliste ning parempopulistlike parteide poolt hääletavad suurema tõenäosusega vastavalt postmaterialistid ja materialistid.*

Postmaterialistid kalduvad üldiselt hääletama vasakpoolsete parteide poolt ning materialistid parempoolsete parteide poolt ning väärtushinnangute nihe võib kaasa tuua muutuse olemasolevates parteides, et muutunud keskkonnaga kohaneda ning mitte kaotada hääli uutele parteidele. Sellest järelduvalt võib sõnastada hüpoteesi: *Hüpotees 3. Postmaterialistid hääletavad suurema tõenäosusega vasakpoolsete ning materialistid parempoolsete parteide poolt.*

Materialism/postmaterialism konfliktitelje ühel pool on olulisteks teemadeks keskkond, postmaterialistlikud väärtushinnangud, sotsiaalne muutus, keskkonnatemaatika ning toetus homoseksuaalsusele ja abordile. Telje teisel pool on olulised patriotism, religioon ja vastuseis immigratsioonile. Uue poliitilise konflikti keskmes on selgelt mittemajanduslikud eesmärgid. Seega võib sõnastada hüpoteesi: *Hüpotees 4. Uue poliitilise konflikti kesksed küsimused on uute parteide valikul olulisemad kui majanduslikud väärtushinnangud.*

Uue poliitilise konflikti keskmes olevate väärtushinnangute ja muude küsimuste mõju ei ole kõikjal sarnane ning kahtlemata jäävad ka majanduslikud probleemid valimisvõitluse keskmesse. Ida-Euroopas on postmaterialistide osakaal võrreldes Lääne-Euroopaga väiksem ning sellest tulenevalt ei ole postmaterialistlikud küsimused muutunud parteide ega valijaskonna seas oluliseks – majanduslikud küsimused on nendes ühiskondades põhilised. Sellest tulenevalt võib sõnastada hüpoteesi: *Hüpotees 5. Uue poliitilise konflikti telje kesksed küsimused mõjutavad parteivalikut suurema tõenäosusega Lääne- kui Ida-Euroopas.*

2. Empiiriline osa

2.1. Andmed

Makro-tasandil on toodud välja valimis olevate riikide SKP *The World Banki* andmetel 2008. aasta seisuga. Parempopulistlike ja uusavaskpoolsete ning roheliste jahvalimistulemused pärinevad PARLINE andmebaasist ning riikide valimiskomisjonide, parlamentide ja statistikaametite lehekülgetelt. Valimised on enamasti toimunud küsitluse läbiviimisest hiljem ning osades riikides isegi aastal 2012, kuid antud töös ei ole see probleemiks, kuna teooriast lähtuvalt võib eeldada, et väärtushinnangud muutuvad aeglaselt. Parteid on liigitatud nende kodulehekülgedel leiduvata seisukohtade põhjal (LISA 1, LISA 2) Materialistide ja postmaterialistide oskaal ühiskonnas on arvatud *European Values Study* 2008. aasta andmestiku põhjal. Mikro-tasandi andmed pärinevad samuti eelnimetatud uuringust.

Kuna suurem osa käesolavas magistritöös kasutatavatest andmetest pärineb *European Values Study* 2008. aasta andmestikust, siis on oluline üle anda lühike ülevaade sellest projektist. Seda standardiseeritud küsimustikel põhinevat uuringut viiakse läbi 1981. aastast alates iga üheksa aasta järel. Käesoleva töö empiiriliseks aluseks oleva 2008. aasta uuringu valimis on 47 Euroopa riiki/regiooni. See uuring annab ülevaate Euroopa riikide kodanike ideedest, uskumustest, hoiakutest, väärtustest ja arvamustest. 2008. aasta uuringu käigus küsitleti kõikides riikides ja regioonides kokku rohkem kui 70000 inimest, seega on iga riigi kohta olemas esinduslik valim. (European Values Study)

Uuringusse ei ole kaasatud kõik *European Values Study* valimis esindatud riigid. Kuna uuritakse valija valimiseelistusi, siis on oluline, et riigis oleks täielikult võistluslik poliitiline süsteem ning seetõttu on valitud riigid, mis *Freedom House'i* andmetel on vabad, kokku on esindatud 32 riiki. Valik on langetatud selle põhjal, et riigid oleksid olnud aastast 2008 tänaseni täielikult vabad, sest makro-tasandil vajalikud valimistulemused on enamasti võetud pärast 2008. aastat toimunud valimistelt. Samuti on võimalik erinevates analüüsi osades vaadelda erineval arvul riike, kuna uued parteid on tihti poliitilistes süsteemides küllaltki marginaalsed, mistõttu ei ole küsitluses põhjalike järelduste tegemiseks osalenud piisavalt nende toetajaid.

2.2. Muutujad

Andmete analüüs toimub makro- ja mikro-tasandil ning esimesel tasandil on sõltumatuteks muutujateks materialistide ja postmaterialistide osakaal ühiskonnas. Sõltuvateks muutujateks on parempopulistlike ning uusvasakpoolsete parteide valimistulemused. Samuti on kontrollitud postmaterialistide osakaalu sõltuvust SKP-st.

Mikro-tasandi analüüsi on kaasatud 10 sõltumatut muutujat, nende seas on uut kultuurilist dimensiooni esindavad muutujad ning vana poliitika majanduslikke väärtushinnanguid esindav muutuja, et tekiks võrdlusmoment parteieelistuste põhjuste leidmisel. Lisaks postmaterialismi indeksile on oluline vaadata muid väärtushinnanguid ja seisukohti, mida uue poliitilise polarseerumise telje vastaspooltel asuvad parteid esindavad ning mis võiks mõjutada valijate toetust parteidele.

Materialistlikele/postmaterialistlikele väärtustele lisaks on olulised seega suhtumine homoseksuaalsusesse, aborti, eutanaasiasse ja enesetappu ning religioossus ja vastuseis immigratsioonile. Uue konfliktitelje mõlemal poolel võidakse nõuda muutusi demokraatlikus otsustusprotsessis ning seetõttu on sõltumatu muutujana esindatud inimeste rahulolu demokraatiaga. Sotsiaal-demograafiliste kontrollmuutujatena on lisatud analüüsi sugu ja haridus. Paraku seab *European Values Study* piiranguid, kuna seal esitatud küsimustest tulenevalt ei ole võimalik katta kõiki poliitikadimensioone väga hästi. Näiteks ei ole antud uuringus klassikalist küsimust, kas inimesed väärtustavad majanduskasvu või keskkonda. Seetõttu on keskkonna väärtustamist mõõdetud võimalikult lähedase küsimuse abil, mis näitab, kas inimesed on materiaalselt valmis panustama keskkonna kaitsmiseks. Samuti ei ole võimalik lisada muutujate hulka patriotismi, mis peaks olema üks olulistest teemadest parempopulistlike ja paremäärmuslike parteide ja nende toetajate seas. Siiski võimaldavad uuringusse kaasatud sõltumatud muutujad katta küllaltki hästi uue konfliktidimensiooni keskmes olevad teemad ning annavad võimaluse võrrelda nende olulisust majanduslike küsimuste tähtsusega.

- **Materialism/postmaterialism (MPM):** Defineeritud 4-osalise küsimuse põhjal:
 1. Säilitada kord riigis

2. Lasta inimestel rohkem kaasa rääkida tähtsates riigiasjades
3. Võidelda hindade tõusu vastu
4. Kaitsta sõnavabadust

Skaala: 1 – materialistid, 2 - segu, 3 – postmaterialistid.

Kui vastaja valib 1. ja 3. vastuse, siis loetakse ta materialistik, 2. ja 4. valinud loetakse postmaterialistideks ning ülejäänud kombinatsioonid tähendavad segu.

- **Immigratsioon (IMM):** On arvatud *European Values Study* 5 küsimuse põhjal, kus küsitakse inimeste arvamust skaalal 1-10 sisserändajate kohta. Skaala väikseim väärtus tähendab, et inimesed näevad sisserändajates ohtu ning suurima väärtuse valinud inimesed seda ei näe.
- **Toetus multikultuursusele (MKULT):** 1 – inimesed arvavad, et sisserändajad peaksid võtma omaks kohalikud tavad, 10 – inimesed toetavad sisserändajate endi tavade säilimist
- **Materialistlikud vasak-parem väärtushinnangud (VPM):** indeks on arvatud küsimustiku kuue küsimuse põhjal, kus inimestelt küsitakse nende vaateid ümbejagamise, riikliku sekkumise ning riiklike sotsiaalsete tagatiste kohta. Küsimustikus on kõige väiksem väärtus antud parempoolsetele vaadetele.
- **Keskkond (KK):** Keskkonna väärtustamist mõõdetakse selle kaudu, kas inimesed on valmis materiaalselt panustama keskkonnakaitseks. See on mõõdetud skaalal 1-4 ning 1 – ei ole üldse nõus loovutama osa oma tulust keskkonnakaitseks, 4 – on täielikult nõus loovutama osa oma tulust keskkonnakaitseks
- **Religioossus (REL):** Religioossust mõõdetakse inimeste osalemise põhjal religioossetes tegevustes. Mõõdetakse, kui tihti vastajad käivad jumalateenistusel skaalal 1-7: 1 – rohkem kui kord nädalas ja 7 – peaaegu mitte kunagi.
- **Konservatiivsed/liberaalsed väärtushinnangud (KONLIB):** Inimeste vaated homoseksuaalsuse, aborti, eutanaasia ja enesetapu osas on pandud nelja küsimuse põhjal koostatud indeksisse. Küsimustikus uuritakse vastajatelt suhtumist eelnevalt mainitud nähtuste osas skaalal 1-10. Skaalal väikseima väärtuse valinud vastaja ei pea neid kunagi õigeks ning suurima väärtuse valinud vastajate arvates võib homoseksuaalsust, aborti, eutanaasiat ning enesetappu

alati õigeks pidada. Antud indeksiga mõõdetakse, kas valija on oma vaadetelt konservatiivne (1) või liberaalne (10)

- **Rahulolu demokraatiaga (DEM):** mõõdetud skaalal 1-4, väikseima väärtuse valinud vastajad on demokraatiaga suurel määral rahul ning suurima väärtuse valinud ei ole üldse rahul
- **Haridus:** Vastaja haridustase on mõõdetud skaalal 0-6. 0 tähendab koolihariduse puudumist ning 6 kõrghariduse teist astet.
- **Sugu:** 1 – mees, 2 – naine

Mikro-tasandil on sõltuvate muutujatena kahes erinevas mudelis parteivalik ja parteivalik vasak-parem skaalal. Vastajatelt on küsitud, kui järgmisel päeval toimuksid valimised, siis millise partei poolt nad hääletaksid. Ette on antud parteide nimekiri, kust tuleb valida sobiv partei. Vasak parem skaalal (1 – vasak ja 10 - parem) on iga valimis esindatud riigi parteid jaotatud eksperthinnangute põhjal. Regressioonianalüüsis on aga skaalal pooled vahetatud, seega väikseim väärtus on antud parempoolsetele parteidele ning suurim väärtus vasakpoolsetele parteidele, kuna sõltumatute muutujate osas on paljudel küsimustel antud väikseim väärtus parempoolsust näitavatele hinnagutele.

Nii makro- kui ka mikro-tasandil analüüsitakse näiteks riike, kus näiteks eksisteerib küll radikaalne parempopulistlik partei, kuid puudub uusvasakpoolne partei, kuna postmaterialistliku või rohelise agenda võib ka vana vasakpoolne partei oma programmi integreerida. Kuna käesoleva töö eesmärk on uurida pigem valijat kui parteid, siis ei ole vaatluse all olevates riikides kõikide vasak- ja parempoolsete parteide programme vaadeldud.

2.3. Metodoloogia

Makro-Tasandil on kasutatud muutujate omavahelise seose leidmiseks korrelatsiooni ning mikro-tasandil analüüsitakse andmeid binaarse logistilise regressiooni ning mitmese lineaarse regressiooni abil. Andmete analüüsimiseks on kasutatud programme IBM SPSS (20) ning Microsoft Excel (2010). Makro-tasandi korrelatsioonikoeftsendid ning töös esitatud graafikud on koostatud Microsoft Excelis ning regresioonanalüüs on

viidud läbi SPSS-is.

Sõltumatute muutujate mõju konkreetse partei toetusele analüüsitakse binaarse logistilise regressiooni abil, kuna sõltuv muutuja on mitteamvulise loomuga ja väljendab valikut kahe olukorra vahel. Mitmest lineaarset regressiooni kasutatakse sõltumatute muutujate mõju hindamisel parteivalikule vasak-parem skaalal. Mitmene lineaarne regressioon näitab sõltumatute muutujate prognoositavat mõju sõltuvale muutujale lineaarse mudeli alusel. (Tooding 2007)

2.4. Analüüs

2.4.1. Parteide liigitamine

Kuna uuringu keskmes kaldub mõlemal analüüsi tasandil põhitähelepanu kahte tüüpi uutele parteidele, siis on oluline märkida, mille põhjal ja mis alustel on otsustatud nende kuulumine kahte kategooriasse. Käesolevas magistritöös on liigitatud kahte tüüpi parteid: uusvasakpoolsed ja rohelised ning teise grupina parempopulistlikud parteid. Parteide liigitamiseks vajalikud andmed pärinevad enamasti nende kodulehekülgedelt (LISA 1 ja LISA 2) ning otsus kindlasse kategooriasse kuulumise/mittekuulumise osas on langetatud kirjandusest välja toodud põhiliste seisukohtade põhjal.

Parteide liigitamisel oli põhiline see, et nende agenda põhineks suurel määral kultuurilistel seisukohtadel. Roheliste parteide ning paljude uusvasakpoolsete parteide üheks uuringusse lisamise põhjuseks on kindlasti keskkonnatemaatika ning uued väärtushinangud nagu vabadus, võrdsus ja rahulolematuse valitsevate poliitikas osalemise muustritega. Parempopulistlike parteide nimekirja kuulumisel olid otsustavateks teemadeks vastuseis immigratsioonile, populism ja natsionalism.

Kahtlemata oli paljude parteide puhul otsuse tegemine raske ning samuti on mitmete uuringusse lisatud parteide puhul vaieldav, kas nad esindavad ikka uut poliitilise polariseerumise telge. Parteide nimekirjast on välja jäetud näiteks Läti Põllumeeste ja Roheliste Liit, kuna partei programm põhineb majanduslikel eesmärkidel ja postmaterialislikest eesmärkidest asutakse küllaltki kaugel. Kreeka Radikaalne

Vasakkoalitsioon taotleb pigem vasakpoolseid/kommunistlikke majanduslikke eesmärke kui rohelisi ja postmaterialistlikke eesmärke. Samas Soome Vasakliidu lisamisel sai määravaks see, et nende programmis on väga olulisel kohal keskkonnatemaatika, kuigi palju rõhutatakse ka majanduslikke küsimusi. Portugalis on rohelised koos kommunistidega moodustanud Demokraatliku Ühtsuse Koalitsiooni ning partei on lisatud uuringusse, kuna keskkonnateemad on programmis olulised. Seega tihti on parteide kuulumise/mittekuulumise vahel antud kategooriatesse väga õrn piir.

2.4.2. Materialistlike/postmaterialistlike väärtushinnangute mõju uusvasakpoolsete ja roheliste ning parempopulistlike parteide valimisedukusele

Makro-tasandil on käesolevas magistritöös analüüsitud postmaterialistide/materialistide osakaalu ühiskonnas ning selle mõju uuringu keskmes olevate uut poliitikadimensiooni esindavate parteide edukusele riikides. Muutujate vahelise korrelatsiooni põhjal on võimalik järeldada, kas makro-tasandil postmaterialistlikud väärtushinnangud mõjutavad analüüsi keskmes olevate parteide edukust.

Tabelist 1 selgub, et postmaterialistlikud parteid on edukamad enamasti kõrgemalt arenenud riikides, kus postmaterialistid moodustavad suurema osakaalu elanikkonnas. Samuti näib parempopulistide edu olevat seotud postmaterialistlike parteide eduga. Ühe erandina paistab silma Portugal, kus hoolimata väikesest postmaterialistide osakaalust (3,26%) on uusvasakpoolne partei küllaltki edukas. Ungari ei ole samuti kõige kõrgema postmaterialistide osakaaluga riikide seas, kuid sealne Uue Poliitika Partei on olnud küllaltki edukas võrreldes teiste Ida-Euroopa riikide postmaterialistlike parteidega (7,48% hääli). Parempopulistlikud parteid on Ida Euroopas edukad vaid Rumeenias, Serbias ja Ungaris, mis antud andmete põhjal võiks osaliselt kinnitada „vaikse vasurevolutsiooni“ väiteid. Kuid kirjanuduse ülevaatest võib välja lugeda, et varem on nad edu saavutanud, seega ei tohiks automaatselt panna võrdlusemärgi postmaterialistide vähesuse ja parempopulistlike parteide ebaedu vahele. Ida-Euroopas on märkimisväärse postmaterialistide osakaaluga riigiks Sloveenia (13,9%), kuid sealsed kaks rohelist parteid ei ole sellest hoolimata edu saavutanud (hääli kokku 1,22%).

Tabel 1. SKP, materialistide ja postmaterialistide osakaal ühiskonnas ning uusvasakpoolsete/roheliste ja parempopulistlike/paremäärmuslike parteide häälte hulk viimastel valimistel

Riigid	SKP ¹ 2008 USD/1 in	Post- materialiste %	Materialiste %	Uus vasak ja rohelistes Hääled ² %	Parempopulistid hääled ³ %
Austria	49679	13,5	27,1	10,43	17,5
Belgia	47341	20,9	19,5	9,18	7,76
Bulgaaria	6798	2,1	42,5	0,52	9,36
Eesti	17578	5,5	30,8	3,8	0,4
Hispaania	34988	9,6	31,5	6,92	Puudub
Holland	52951	22,8	15,3	15	15,5
Horvaatia	15767	8,2	27	Puudub	3
Iirimaa	59573	7,7	35,4	1,8	Puudub
Island	53088	17,5	18,6	21,7	Puudub
Itaalia	38382	20,9	20,2	Puudub	10,7
Kreeka	30363	15,9	27,7	2,7	5,63
Küpros	31928	10,3	32,7	2,21	1,08
Leedu	14071	4	28,5	Puudub	Puudub
Luksemburg	118219	10,9	31,1	11,7	8,1
Läti	14858	6,9	30,7	Puudub	Puudub
Malta	21047	5	36,2	1,31	5
Norra	93367	16	9,2	6,5	24,3
Poola	13886	6,9	36,4	Puudub	Puudub
Portugal	23716	3,3	43,3	13,7	0,32
Prantsusmaa	44117	14,8	28	3,25	4,29
Rootsi	52731	21,1	8,5	7,34	5,7
Rumeenia	9300	3,9	39,3	0,27	3,2
Saksamaa	44132	19	18,8	9,2	1,9
Serbia	6498	5,8	43,2	Puudub	29,46
Slovakkia	18133	7,1	35	0,42	4,55
Sloveenia	27015	13,9	21,5	1,22	1,8
Soome	51181	22,6	23,2	15,4	19,1
Suurbritannia	43286	23,7	15,9	1	Puudub
Šveits	65800	16,5	26,3	13,8	27,4
Taani	62157	16,6	9	15,9	12,3
Tšehhi	20729	10,3	30,2	2,44	Puudub
Ungari	15365	8	32,9	7,48	16,67

¹The World Bank andmed 2008. aasta kohta

²Parteid, valimised ja valimistulemused täpsemalt LISA 1

³Parteid, valimised ja valimistulemused täpsemalt LISA 2

Makro-tasandi seoste paremaks iseloomustamiseks tuleb vaadata muutujate omavahelist seost korrelatsioonanalüüsi põhjal. Järgnevalt on esitatud tekstis Pearsoni koefitsiendid, mis näitavad, kui tugev on korrelatsioon sõltumatu ja sõltuva muutuja vahel. SKP ja postmaterialistide osakaalu vahel on Pearsoni koefitsient 0,55. Kuigi käesolevas magistritöös ei oma see näitaja väga suurt tähtsust, siis on oluline see välja tuua, kuna teooriast lähtuvalt eeldatakse väärtushinnagute muutust ja poliitilist mõju arenenumates ühiskondades. SKP kajastamine uuringus võimaldab näha, kas Ida-Euroopa riikides võiks toimuda need protsessid samadel tingimustel võrreldes Lääne-Euroopaga. Seega majanduslikult jõukamates riikides on tõesti postmaterialistide osakaal suurem, kuid kõrgema SKP-ga Ida-Euroopa riikides on postmaterialistide osakaal suurem kui madalama SKP-ga riikides.

Postmaterialistide osakaalu ning uusvasakpoolsete ja roheliste parteide vahel on koefitsient 0,45. Kui jätta välja Suurbritannia valimissüsteemi tõttu, siis on koefitsient 0,56. Siinkohal on arvestatud ainult need riigid, kus antud parteid ka valimistel olulised on ning seega eksisteerib tõesti märkimisväärne seos postmaterialistide osakaalu ja uusvasakpoolsete parteide edu vahel. Kui vaadelda korrelatsiooni materialistide osakaalu ja uusvasakpoolsete ning roheliste parteide hääletustulemuste vahel, siis on koefitsiendiks -0,4. Jättes jällegi välja Suurbritannia valimissüsteemi tõttu oleks koefitsiendiks -0,47. Samas korrelatsiooni koefitsient postmaterialistide osakaalu ja parempopulistlike parteide valimistulemuste vahel on nõrk (0,24). Korrelatsioon uusvasakpoolsete ning parempopulistlike ja paremäärmuslike parteide valimistulemuste vahel on 0,52, kui vaadata riike, kus mõlemad parteid on esindatud. Seega makro-tasandi näitajate põhjal eksisteerib tõepoolest märkimisväärne korrelatsioon postmaterialismi ja uusvasakpoolsete parteide edukuse vahel. Näib, et riikides, kus uusvasakpoolsed ja rohelistes parteid on edukad, on seda ka parempopulistlikud parteid.

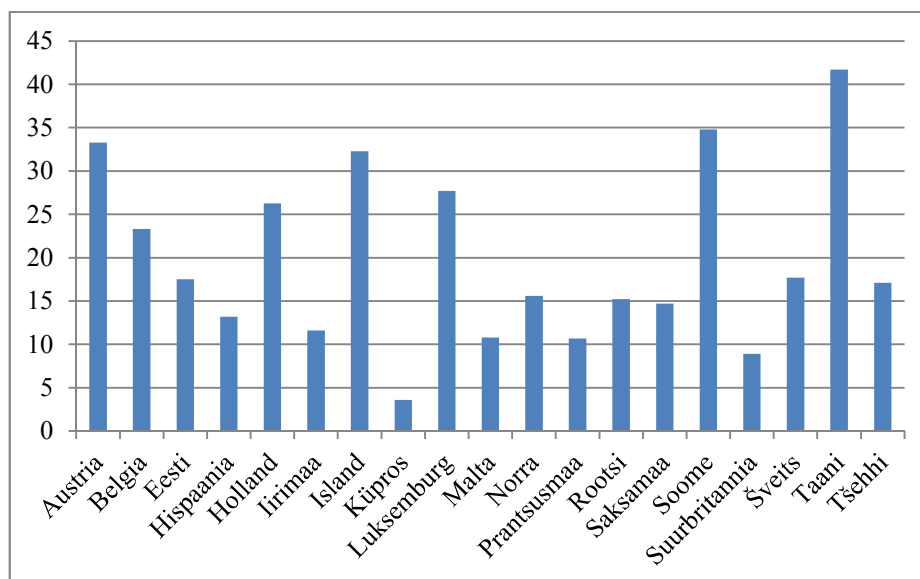
Siiski tuleks antud korrelatsiooni koefitsiente tõlgendada olla ettevaatlik, sest valim on väike ning iga väiksem muutus parteide lisamises või eemaldamises ning nende toetuse muutuses võib tuua kaasa märkimisväärse muutuse korrelatsiooni koefitsiendis. Samas on näha selgelt, et uusvasakpoolsed parteid on enamasti edukamad kõrgemalt arenenud

postindustriaalsetes ühiskondades, kus elanikkond on märkimisväärselt postmaterialistlikum ning see näib soodustavat ka parepopulistlike parteide edu. Seega võib postmaterialistide osakaalu seletusvõimet uusvasakpoolsete ja roheliste parteide edukusel pidada küllaltki heaks.

2.4.3. Materialistlikud/postmaterialistlikud väärtushinnangud ja parteivalik

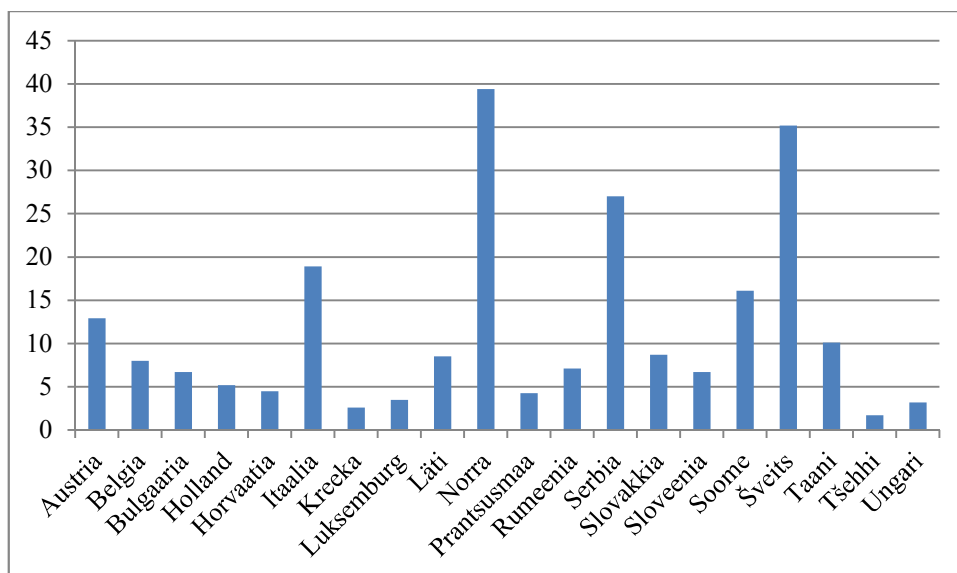
Kui makro-tasandil leiab teooria väärtushinnangute nihkest ja selle poliitilistest mõjudest kinnitust, siis indiviidide väärtushinnanguid ning nende mõju parteieelistustele vaadates on pilt oluliselt segasem. Järgnevalt analüüsitakse *European Values Study* andmeid Lääne- ja Ida-Euroopa riikide kohta, et selgitada, kas postmaterialistid kalduvad toetama uusvasakpoolseid, rohelisi ning üldiselt vasakpoolseid parteisid ning materialistid populistlikke ja äärmuslikke parempoolseid ning üldiselt parempoolseid parteisid. Esmalt on analüüsitud postmaterialistide ja materialistide toetust vastavalt uusvasakpoolsetele ja rohelistele ning parempoolsetele populistlikele parteidele ning seejärel samu väärtushinnanguid hoidvate inimeste hääletusmustrit vasak-parem skaalal.

Graafik 1. Uusvasakpoolsete ja roheliste parteide toetajate osakaal postmaterialistide seas

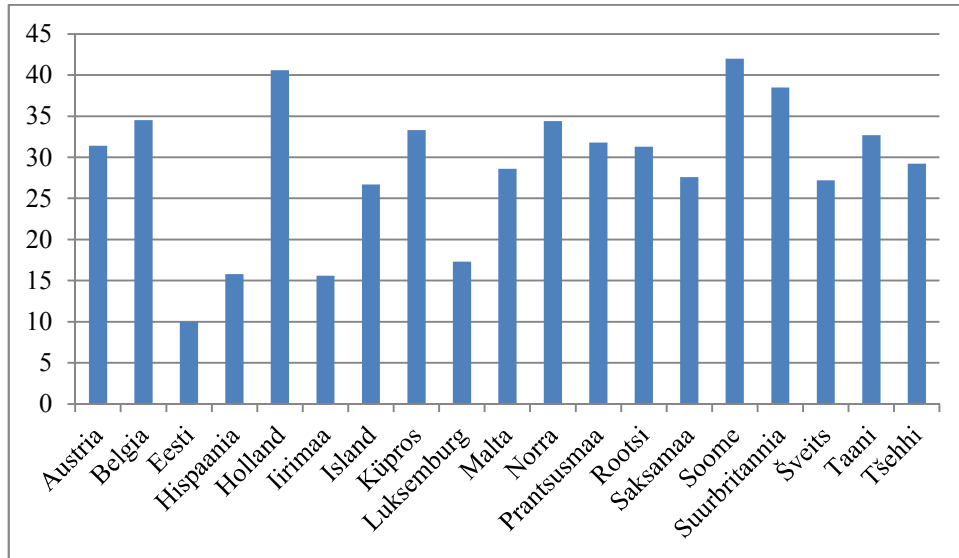
Graafikult 1 on näha, et mitte üheski vaatluse all olevas riigis ei hääleta enamuse postmaterialistidest mõne uusvasakpoolse või rohelise partei poolt. Sellele graafikule on parteide marginaalsusest tuleneva andmete vähesuse tõttu võimalik märkida ainult 2 Ida-Euroopa riiki ning mõlemas on selge vähemus (alla 20%) postmaterialistidest uusvasakpoolse partei poolt. Vaid Austrias, Islandil, Soomes ja Taanis on üle 30% postmaterialiste uusvasakpoolse partei toetajad, sealhulgas Taanis üle 40%. Selle graafiku põhjal ei saa kindlalt väita, et postmaterialistid toetavad suure tõenäosusega uusvasakpoolset või rohelist parteid.

Graafik 2. Parempopulistlike parteide toetajate osakaal materialistide seas

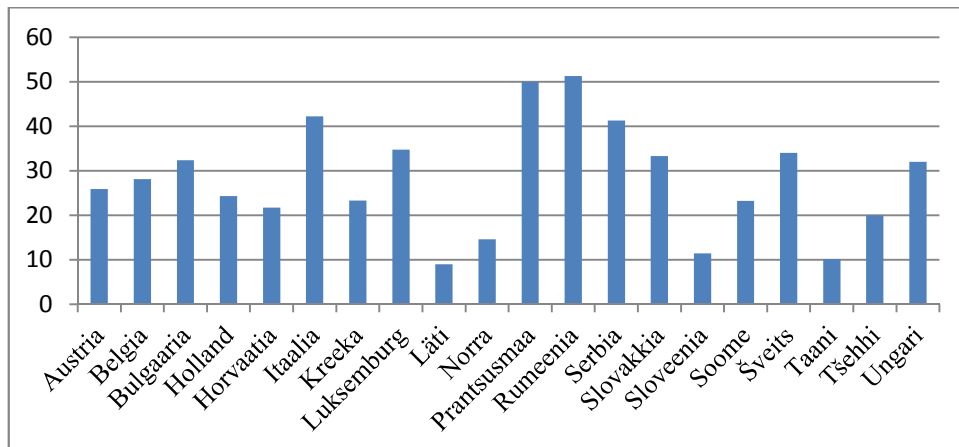
Graafikul 2 on näidatud nende materialistide osakaal, kes toetavad parempopulistlikku parteid. Siit selgub, et võrreldes postmaterialistide ja uusvasakpoolsete ning roheliste parteidega, kalduvad veel vähem materialistid toetama parempopulistlikke parteisid. Ainult Norras (39%) ja Šveitsis (35%) ning Serbias (27%) toetab märkimisväärne osa materialiste parempopulistlikku parteid ning nendel juhtudel jääb see arv alla 50%. Antud graafikust selgub, et materialistid ei kaldu märkimisväärselt toetama parempopulistlikke parteisid.

Graafik 3. Postmaterialistide osakaal uusvasakpoolsete ja roheliste parteide toetajate seas

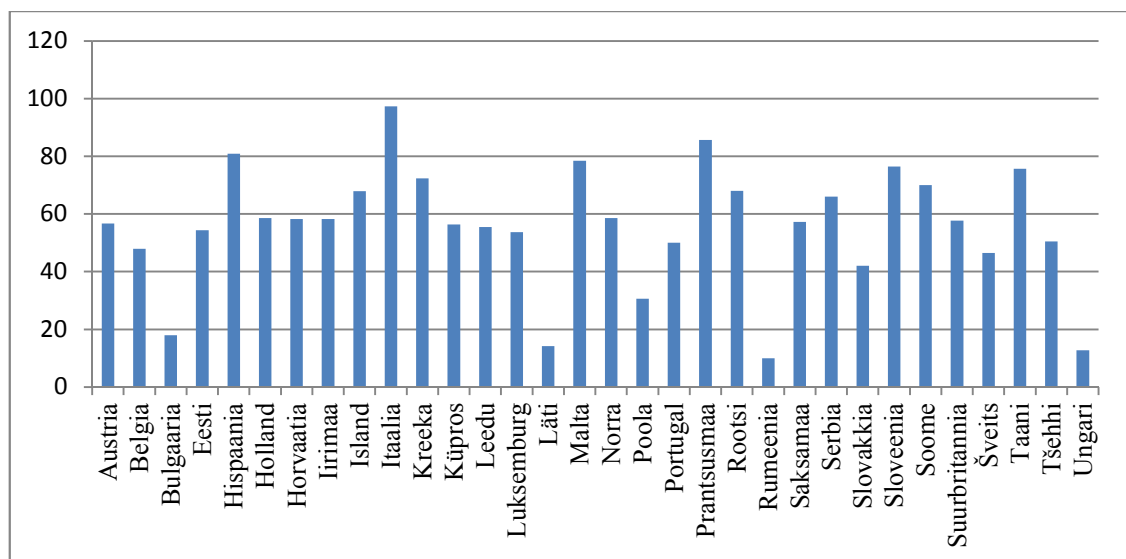
Graafik 3 kujutab postmaterialistide osakaalu uusvasakpoolsete ja roheliste parteide toetajate seas. Uusvasakpoolsete parteide eelistajate hulgas ei moodusta postmaterialistid küll üheski riigis enamust, kuid enamasti moodustavad nad valijaskonnast umbes 30% ning seega märkimisväärse osa. Soomes ja Hollandis ületab see näitaja isegi 40%. Tšehhi on selle näitaja põhjal võrreldav Lääne-Euroopa riikidega, kuid Eesti roheliste toetajate seas on ainult 10% postmaterialiste. Sellest graafikust selgub, et enamasti on uusvasakpoolsete toetajate seas küll märkimisväärne hulk postmaterialiste, kuid üheski riigis ei moodusta nad enamust.

Graafik 4. Materialistide osakaal parempopulistlike parteide toetajate seas

Graafik 4 kujutab materialistide osakaalu parempopulistlike parteide toetajate seas. Materialiste parempopulistlike parteide toetajate seas on enamasti samuti alla poole, välja arvatud Prantsusmaal ja Rumeenias, kus materialistid moodustavad 50% toetajaskonnast. Parempopulistlike parteide puhul ei ole näha, et nende toetajaskonna moodustaks peamiselt materialistid. Üheksas riigis on parempopulistlike parteide toetajate seas materialiste vähemalt 1/3, mis on märkimisväärne osa, eriti arvestades, et kõikides riikides on suurem osa inimestest vahepealses kategoorias.

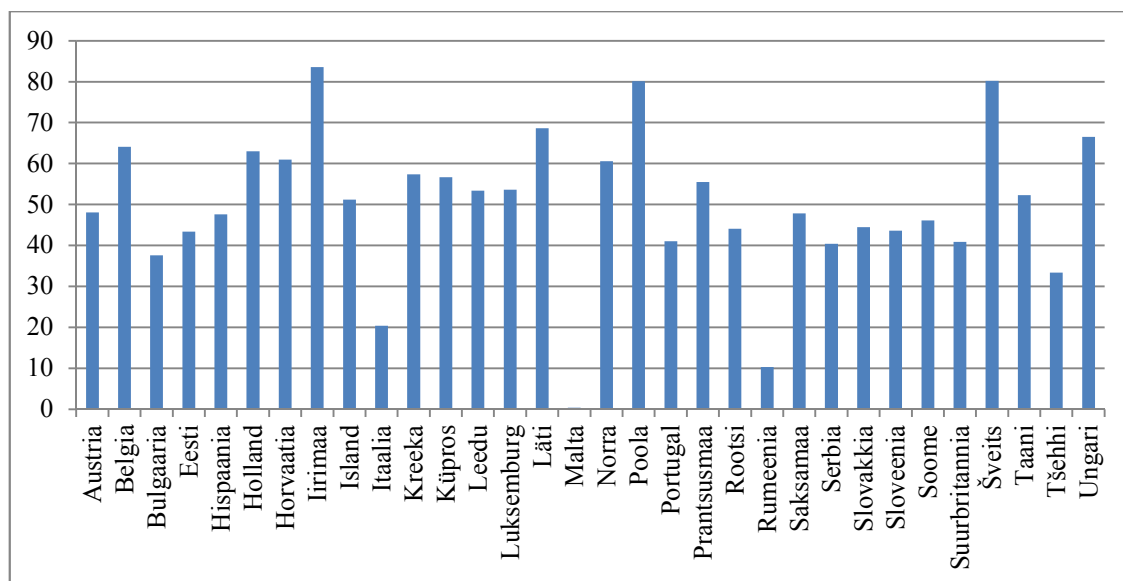
Graafik 5. Vasakpoolsete parteide toetajate osakaal postmaterialistide seas

Graafik 5 kujutab seda osa postmaterialistidest, kes toetavad mõnda skaalal vasakul paiknevat parteid. Vaadates vasak-parem skaalal vasakul pool asetsevaid parteisid ning postmaterialistide parteieelistusi, siis on pilt parem. Suuremas osas riikides kalduvad postmaterialistid eelistama vasakul asuvaid parteisid, kuid enamasti on ainult väike enamus (51-60%) postmaterialistides mõne teljel vasakul asuva partei poolt- 22 riigis on üle 50% postmaterialistidest teljel vasakul asuva partei poolt. Bulgaaria (18%), Läti (14%), Poola (30%), Rumeenia (10%) ja Ungari (13%) puhul ilmneb, et selge vähemus postmaterialistidest toetab vasakpoolset parteid ning seega nendes riikides kalduvad postmaterialistid hoopis parempoolset parteid toetama. Üldiselt graafik 5 kinnitab postmaterialistide kaldumist vasakule, kuid Ida-Euroopas võib seos postmaterialistlike

väärtushinnagute ja parteivaliku osas olla hoopis vastupidine. Sloveenias (76,5%) on selge enamus postmaterialiste mõne vasakpoolse partei poolt. Seega ühes arenenumas ja suurima postmaterialistide osakaaluga Ida-Euroopa riigis on näha Lääne-Euroopaga võrreldes selgelt sarnast suundumust.

Graafik 6. Parempoolsete parteide toetajate osakaal materialistide seas

Graafik 6 kujutab seda osa materialistidest, kes toetavad mõnda skaalal paremal asuvat parteid. Pooltes riikides kalduvad materialistid enam toetama vasak-parem skaalal paremal asuvaid parteisid, kuid postmaterialistide tendents toetada vasakpoolseid parteisid näib olevat selgem kui materialistide kaldumine paremale. Iirimaa, Poolas ja Šveitsi toetab kõige suurem osa materialistidest (80%) skaalal paremal asuvat parteid. Kui mitmes Ida-Euroopa riigis kalduvad postmaterialistid toetama, erinevalt teoorias väidatavast, parempoolseid parteisid, siis ei ole näha, et materialistid kalduks samamoodi suures osas selles regioonis vasakpoolseid parteisid toetama. Ainult Rumeenias toetab väike osa materialistidest (10%) parempoolset parteid. Selle graafiku puhul ei ilmne aga üldiselt märkimisväärsed erinevusi Lääne- ja Ida-Euroopa vahel.

Eelnevatest graafikutest saab järeldada, et üheski riigis ei toeta postmaterialistid enamasti uusvasakpoolseid ja rohelisi parteisid ning materialistid enamasti parempopulistlikke parteisid. Samuti ei ole ühegi uusvasakpoolse või rohelise partei

puhul näha, et nende toetajaskonnas moodustaksid enamuse postmaterialistid ning materialistid ei moodusta ka enamust parempopulistlike parteide toetajaskonnas. Samas on uusvasakpoolsete ja roheliste parteide toetajate seas siiski märkimisväärne osa postmaterialiste. Arvestades seda, et kõikides riikides langeb väheüllatuslikult suurem osa inimestest materialisimi ja postmaterialismi vahepealsesse kategooriasse, siis võib eeldada, et teatud mõju postmaterialistlikel väärtushinnangutel uusvasakpoolse või rohelse partei toetusele siiski on. Paljudes riikides on ka materialiste parempopulistlike parteide toetajate seas märkimisväärne hulk, mistõttu võib pigem öelda, et materialistlikud väärtushinnangud on seotud parempopulistlike parteide toetusega. Kui uurida materialistide ja postmaterialistide toetust parteidele vasak-parem skaalal, siis paljudes riikides kalduvad postmaterialistid sageli toetama vasakpoolset parteid ning materialistid kohati parempoolset parteid. Kuid enamasti teeb seda vaid väike enamus ning Ida-Euroopas võivad postmaterialistid hoopis toetada skaalal paremal asuvaid parteisid. Samas Sloveenias, mis on Ida-Euroopa arenenumaid riike, on näha sarnast suundumust Lääne-Euroopaga. Seega materialistlikud/postmaterialistlikud seletavad toetust uusvasakpoolsetele ja rohelistele ning parempopulistlikele parteidele vähe, kuid seletavad jällegi parteide toetust vasak-parem skaalal. Üldiselt on eelnevate graafikute põhjal raske kinnitada, kas materialistlikud/postmaterialistlikud väärtushinnangud on uuringu keskmes olevate parteide valiku taga.

2.4.4. Uue poliitilise konflikti küsimused ning uusvasakpoolsete ja roheliste parteide valik

Kuna eelnevatest kirjeldavatest graafikutest ei selgu, et materialistlikud ja postmaterialistlikud väärtushinnangud selgitaksid kindlalt inimeste toetust uusvasakpoolsetele ja parempopulistlikele parteidele, siis on oluline vaadata laiemalt uue poliitilise konflikti keskseid küsimusi binaarses regressioonmudelis, selgitamaks materialism/postmaterialism konflikti mõju uute parteide toetusele. Esmalt analüüsitakse empiirilise osa alguses välja toodud sõltumatute muutujate mõju uusvasakpoolsete ja roheliste parteide toetusele. Kõik 10 muutujat on asetatud mudelisse nii, et eeldatavalt peaks need mõjutama uusvasakpoolsete ja roheliste parteide toetust positiivselt. Selles osas oli analüüsi võimalik kaasata 16 riiki ning nendest vaid

kaks riiki (Eesti ja Tšehhi) on Ida-Euroopast.

Tabelist 2 on näha, et ükski mudelis olevatest sõltumatutest muutujatest ei ole statistiliselt oluline kõikides riikides. Paljudes riikides seletab toetust uusvasakpoolsetele ja rohelistele parteidele valmisolek materiaalselt panustada keskkonnakaitseks, mis ei ole oluline ainult Tšehhis, Rootsis, Norras, Hispaanias ja Austrias. Suhtumine immigrantidesse on statistiliselt oluline kaheksas Lääne-Euroopa riigis. Kahes Ida-Euroopa riigis antud muutuja ei ole oluline ning seda võis ka eeldada, arvestades oluliselt väiksemat sisserännet. Seitsmes riigis, sealhulgas Tšehhis, mõjutavad toetust vaadeldavatele parteidele konservatiivsed/liberaalsed väärtushinnangud. Religioossus on statistiliselt oluline Belgias, Eestis, Hispaanias, Hollandis, Norras ja Soomes ning religioosses tegevuses vähem osalevad inimesed toetavad suurema tõenäosusega uusvasakpoolset või rohelist parteid. Kontrollmuutujatest on vastaja sugu on oluline seitsmes riigis ning naised valivad nendes riikides tõenäolisemalt uusvasakpoolse partei. Kõik mainitud muutujad mõjutavad uusvasakpoolsete ja roheliste parteide toetust positiivselt (Tabel 2) ning kahe Ida-Euroopa riigi puhul ilmneb, et postmaterialistlikud küsimused nagu keskkond ja suhtumine homoseksuaalsusesse, aborti, eutanaasiasse ja ensetappu võivad olla olulised rohelse partei toetuse seletamisel.

Tabel 2. Sõltumatute muutujate mõju uusvasakpoolsete ja roheliste parteide valikule

	MPM	IMM	MKULT	VPM	KK	REL	KONLIB	DEM	Sugu	Haridus	
Austria	B	,497*	,202**	,031	,006	,269	,090	,190**	,479**	,431	,309*
N = 612	S.E.	(,216)	(,066)	(,047)	(,093)	(,146)	(,078)	(,068)	(,185)	(,253)	(,127)
Belgia	B	,306*	,181***	,060	,059	,397**	,131*	,091	,109	,305	,168*
N = 1226	S.E.	(,147)	(,048)	(,040)	(,070)	(,121)	(,055)	(,051)	(,134)	(,175)	(,069)
Eesti	B	,329	,011	-,025	,056	,493**	,174*	-,002	,108	,752*	-,105
N = 639	S.E.	(,237)	(,059)	(,045)	(,093)	(,178)	(,085)	(,079)	(,182)	(,290)	(,099)
Hispaania	B	,382	,182*	-,047	,259	,045	,401*	,213*	-,106	-,490	,046
N = 586	S.E.	(,307)	(,092)	(,073)	(,139)	(,194)	(,165)	(,096)	(,214)	(,339)	(,103)
Holland	B	,300	,190**	,061	,147	,334	,211**	,208***	,211	,453*	,186*
N = 980	S.E.	(,163)	(,060)	(,050)	(,080)	(,133)	(,061)	(,058)	(,158)	(,169)	(,077)
Island	B	,338	,040	-,053	,552***	,516**	-,089	,077	-,127	,425	,109
N = 403	S.E.	(,239)	(,079)	(,061)	(,104)	(,183)	(,085)	(,084)	(,198)	(,273)	(,107)
Luksemburg	B	,484*	,085	,016	,147	,572***	,037	,128*	,523**	,859***	,120
N = 562	S.E.	(,195)	(,059)	(,046)	(,096)	(,154)	(,069)	(,055)	(,192)	(,243)	(,089)
Norra	B	,417	,255**	,204*	,488***	,272	,283*	,082	,048	,453	,039
N = 835	S.E.	(,308)	(,095)	(,086)	(,124)	(,174)	(,110)	(,088)	(,278)	(,308)	(,127)
Prantsusmaa	B	,384	-,053	,080	,133	,337*	,001	,026	,067	-,028	,203
N = 1095	S.E.	(,299)	(,070)	(,055)	(,105)	(,160)	(,084)	(,070)	(,191)	(,272)	(,106)
Rootsi	B	,182	,176	,236**	,275*	,134	-,043	,048	,031	,781*	,174
N = 363	S.E.	(,357)	(,096)	(,090)	(,125)	(,231)	(,131)	(,109)	(,293)	(,357)	(,183)
Saksamaa	B	,208	,095	,025	,104	,295*	,077	,062	-,010	,455*	-,104
N = 989	S.E.	(,183)	(,057)	(,044)	(,081)	(,127)	(,068)	(,057)	(,175)	(,217)	(,106)
Soome	B	-,001	,201**	,075	,220*	,788***	,268*	,127	,288	,456	,052
N = 418	S.E.	(,232)	(,075)	(,061)	(,086)	(,179)	(,112)	(,077)	(,209)	(,280)	(,114)
Suurbritannia	B	-,192	-,006	,062	,244	1,206***	,105	,149	,342	,821*	,275*
N = 627	S.E.	(,296)	(,092)	(,076)	(,138)	(,271)	(,106)	(,092)	(,277)	(,397)	(,137)
Taani	B	,344	,180**	,009	,673***	,289*	,063	,193**	,369**	,495**	-,005
N = 904	S.E.	(,180)	(,053)	(,042)	(,078)	(,118)	(,063)	(,057)	(,128)	(,187)	(,077)
Tšehhi	B	,456	,080	,000	,087	,285	,051	,241**	-,214	,199	-,067
N = 614	S.E.	(,266)	(,076)	(,061)	(,105)	(,196)	(,103)	(,078)	(,225)	(,312)	(,180)
Šveits	B	,198	,294**	,056	,113	,420*	,168	,031	-,105	,650*	,092
N = 439	S.E.	(,251)	(,088)	(,067)	(,109)	(,207)	(,096)	(,080)	(,243)	(,306)	(,130)

*p<,05; **p<,01; ***p<,001

Ülejäänud muutujad on olulised ainult mõndades riikides. Postmaterialismi indeks ei seleta väga hästi uusvasakpoolsete ja roheliste partei toetusele, postmaterialistlikud väärtushinnangud on statistiliselt olulised ainult Austrias, Belgias ja Luksemburgis. Toetus multikultuursusele kuulub samasse dimensiooni sisseerandajatesse suhtumisega ning see muutuja on statistiliselt oluline kõigest Norras ja Rootsis. Materialistlikud vasak-parem väärtushinnangud on statistiliselt olulised ainult Põhjamaades: Islandil, Norras, Rootsis, Soomes, Taanis, kus majanduslik vasakpoolsus mõjutab positiivselt uusvasakpoolsete parteide valikut. Rahulolu demokraatiaga on oluline Austrias, Luksemburgis ja Taanis. Haridus mõjutab positiivselt uusvasakpoolse partei valikut Austrias, Belgias, Hollandis ja Šveitsis. Seega vähem kui kolmandikus riikides on haridus oluline muutuja. Postmaterialismi indeks seletab toetust ainult osades riikides, kuid samas ei ole ka materialistlikud küsimused enamikus riikides olulised.

Antud mudel seletab kõige paremini uusvasakpoolse partei valikut Taanis, Soomes, Norras ja Austrias. Nendes riikides on Nagelkerke R Square 0,358 - 0,257. Kõige halvemini aga Saksamaal, Prantsusmaal, Eestis ja Tšehhis, Nagelkerke R Square on <0,010. Võib öelda, et mudel seletab Lääne-Euroopas 1/5 - 1/3 ulatuses uusvasakpoolsete ja roheliste parteide toetust, välja arvatud Prantsusmaal ja Saksamaal ning vähem Ida-Euroopas.

Hoolimata sellest, et ükski mudelis olevast sõltumatust muutujast ei ole oluline kõigis 16 riigis, on võimalik siiski teha mõningaid üldistusi. Lääne-Euroopas on analüüsitud sotsiaalsetest, majanduslikest ja kultuurilistest küsimustest uusvasakpoolsete ja roheliste parteide toetuse seletamisel olulised suhtumine sisseerandajatesse, keskkond ja konservatiivsed/liberaalsed väärtushinnangud. Ida-Euroopa kohta ei ole võimalik kahe riigi põhjal märkimisväärseid üldistusi teha, kuid Eestis on keskkonna väärtustamine oluline ning Tšehhis konservatiivsed/liberaalsed väärtushinnangud, seega uue poliitilise konflikti teemad võivad roheliste parteide toetuse puhul olla olulised ka Ida-Euroopas. Materialistlikud/postmaterialistlikud väärtushinnangud ei seleta antud parteide valikut väga hästi, kuid siiski mõju esinemise korral on see positiivne, ehk postmaterialistid toetavad siinkohal olulisi parteisid. Üllatuslikult on majanduslikud väärtushinnangud olulised Skandinaaviamaades, mis on kõige jõukamate ühiskondade hulgas (Tabel 1).

Uue poliitilise konfliktiki keskmes olevad küsimused on küllaltki olulised uusvasakpoolsete ja roheliste parteide toetuse seletamisel Lääne-Euroopas, välja arvatud Saksamaal ja Prantsusmaal ning vähem olulised kahes ida-Euroopa riigis. Skandinaaviamaades on olulised lisaks teistele majanduslikud küsimused ning uue poliitika teemad võivad siiski olla olulised ka Ida-Euroopas ning mõjutada nendes riikides roheliste parteide toetust.

2.4.5. Uue poliitilise konfliktiki küsimused ning parempopulistlike parteide valik

Uue poliitilise konfliktiki kesksete küsimuste mõju parempopulistlike parteide valikule on võimalik vaadelda 14 riigis, sealhulgas neljas Ida-Euroopa riigis. Selles regioonis on parempopulistlikud parteid edukamad kui postmaterialistlikud parteid, kuid siiski mitte märkimisväärselt edukad. Sarnaselt uusvasakpoolsete ja roheliste parteidega analüüsitakse järgnevalt 10 mikro-tasandi sõltumatu muutuja mõju binaarses regressioonimudelil parempopulistlike parteide toetusele Lääne- ja Ida-Euroopas. Kuna parempopulistlikud parteid peaks vastanduma postmaterialistlikele parteidele, siis siinkohal võib eeldada sõltumatute ja sõltuva muutuja vahel negatiivseid seoseid.

Sõltumatute muutujate mõju 14 riigi parempopulistlike parteide toetusele analüüsidel on näha, et kolm muutujat on vähemalt pooltes riikides statistiliselt olulised (Tabel 3). Kõikides Lääne-Euroopa riikides on statistiliselt oluline suhtumine sisserrändajatesse, kus nende parteide valijad näevad sisserrändajates ohtu. See ei ole oluline Sloveenias, Slovakkias ja Serbias, mis on seletatav sisserrändajate vähesusega. Religioon on oluline muutuja seitsmes Lääne-Euroopa riigis ja Horvaatias. Ainult Prantsusmaal ja Horvaatias osalevad parempopulistlike parteide toetajad rohkem religioosses tegevuses ehk seos teistes riikides, kus see muutuja on oluline, käivad valijad kirikus pigem harva või peaaegu üldse mitte ning vastupidiselt eeldustele on seos positiivne (Tabel 3). Rahulolu demokraatiaga on statistiliselt oluline seitsmes riigis, sealhulgas Serbias ja Sloveenias. Nendes riikides on vastavate parteide toetajad demokraatiaga pigem rahulolematud, mis oli ka eeldatav. Kolm muutujat on väga olulised Lääne-Euroopa riikides ning rahulolu demokraatiaga ka Ida-Euroopas.

Tabel 3. Sõltumatute muutujate mõju parempopulistlike parteide valikule

	MPM	IMM	MKULT	VPM	KK	REL	KONLIB	DEM	Sugu	Haridus	
Austria	B	-,547***	-,007	-0,25**	,166	,190**	-,004	,497**	-,478	,041	Nagelkerke R ² = ,345
N = 587	S.E. (,217)	(,081)	(,039)	(,092)	(,132)	(,071)	(,065)	(,164)	(,251)	(,140)	-2 Log likelihood = 454,063
Belgia	B	-,385***	-,067	-,012	,007	,209*	,098	,261	-,746**	-,233*	Nagelkerke R ² = ,196
N = 1240	S.E. (,232)	(,091)	(,064)	(,097)	(,150)	(,097)	(,079)	(,193)	(,281)	(,112)	-2 Log likelihood = 335,299
Bulgaria	B	-,104	-,122*	-,038	,097	,028	,053	,472	-,039	,002	Nagelkerke R ² = ,074
N = 380	S.E. (,362)	(,078)	(,054)	(,125)	(,271)	(,125)	(,111)	(,285)	(,364)	(,169)	-2 Log likelihood = 229,143
Holland	B	-,377**	,071	-,123	-,362	,242*	-,026	,221	-,462	,032	Nagelkerke R ² = ,134
N = 1027	S.E. (,319)	(,121)	(,082)	(,145)	(,225)	(,115)	(,099)	(,297)	(,377)	(,146)	-2 Log likelihood = 263,316
Horvaatia	B	-,222**	-,005	,179	,482	-,212*	,212	,217	-,401	,319	Nagelkerke R ² = ,115
N = 667	S.E. (,322)	(,085)	(,059)	(,123)	(,258)	(,111)	(,095)	(,259)	(,363)	(,163)	-2 Log likelihood = 263,701
Luksemburg	B	-,274*	-,064	-,242	-,041	,023	,013	,729*	-,052	-,094	Nagelkerke R ² = ,116
N = 586	S.E. (,405)	(,129)	(,089)	(,203)	(,265)	(,139)	(,110)	(,330)	(,483)	(,189)	-2 Log likelihood = 156,613
Norra	B	-,277***	-,120	-,344***	-,297**	,176*	-,012	,908***	-,442*	-,237**	Nagelkerke R ² = ,331
N = 750	S.E. (,212)	(,067)	(,051)	(,077)	(,095)	(,069)	(,054)	(,174)	(,203)	(,081)	-2 Log likelihood = 680,956
Prantsusmaa	B	-,766***	,012	,042	-,355	-,253*	,129	,981**	-,468	,251	Nagelkerke R ² = ,311
N = 1094	S.E. (,373)	(,140)	(,075)	(,154)	(,246)	(,126)	(,108)	(,323)	(,470)	(,160)	-2 Log likelihood = 169,689
Serbia	B	-,009	-,039	,137*	-,443***	-,024	-,187**	,879***	-,182	-,087	Nagelkerke R ² = ,165
N = 576	S.E. (,172)	(,041)	(,033)	(,065)	(,112)	(,063)	(,067)	(,152)	(,196)	(,083)	-2 Log likelihood = 645,095
Slovakkia	B	-,051	-,035	,187	-,005	-,118	,035	-,062	-,077	-,105	Nagelkerke R ² = ,032
N = 417	S.E. (,298)	(,090)	(,061)	(,131)	(,183)	(,092)	(,082)	(,250)	(,358)	(,232)	-2 Log likelihood = 248,328
Sloveenia	B	-,114	-,017	,120	-,499*	,029	,125	,432*	-,759**	-,186	Nagelkerke R ² = ,106
N = 614	S.E. (,263)	(,069)	(,048)	(,105)	(,198)	(,078)	(,068)	(,205)	(,288)	(,113)	-2 Log likelihood = 393,872
Soome	B	-,421***	-,119	,068	,004	,115	-,079	,754**	,103	,058	Nagelkerke R ² = ,283
N = 442	S.E. (,278)	(,096)	(,091)	(,112)	(,193)	(,124)	(,088)	(,261)	(,356)	(,146)	-2 Log likelihood = 257,188
Taani	B	-,548***	-,046	-,015	-,170	,388***	-,167*	-,121	-,144	-,370**	Nagelkerke R ² = ,273
N = 1015	S.E. (,264)	(,084)	(,053)	(,088)	(,136)	(,092)	(,069)	(,174)	(,257)	(,123)	-2 Log likelihood = 484,462
Šveits	B	-,581***	-,002	-,305**	-,381*	,208*	-,012	,175	-,339	-,268*	Nagelkerke R ² = ,361
N = 386	S.E. (,207)	(,087)	(,059)	(,107)	(,166)	(,090)	(,077)	(,105)	(,288)	(,131)	-2 Log likelihood = 352,617

*p<,05; **p<,01; ***p<,001

Suurem osa muutujaid, kaasa arvatud postmaterialismi indeks, on statistiliselt olulised ainult osades riikides (Tabel 3). Postmaterialismi indeks on statistiliselt oluline parempopulistlike parteide valikul ainult Belgias ja Norras, kus materialistid toetavad suurema tõenäosusega parempopulistlikku parteid. Toetus multikultuursusele on oluline ainult Bulgaarias ja Norras, kus vastavate parteide toetajad ei poolda multikultuursust. Vasak-parem majanduslikud väärtushinnangud on statistiliselt olulised Austrias, Norras, Serbias ja Šveitsis ning Sebias on seos positiivne (Tabel 3). Keskkonna väärtustamine on oluline Norras, Serbias, Sloveenias ja Šveitsis ning kõigis neljas riigis ei ole antud parteide toetajad valmis materiaalselt keskkonnakaitseks panustama. Üllatav on see, et suhtumine homoseksuaalsusesse, aborti ja eutanaasiasse on statistiliselt oluline vaid Horvaatias, Serbias ja Taanis ning Horvaatias on parempopulistliku partei toetajad pigem liberaalsed. Kontrollmuutujatest sugu on oluline kahes Lääne-Euroopa riigis ning ühes Ida-Euroopa riigis ja kõigis kolmes kalduvad parempopulistlikke parteisid toetama mehed. Haridus on samas oluline viies riigis ning nende seas on ainsa Ida-Euroopa riigina Horvaatia, kus vastupidiselt teistele mõjutab kõrgem haridustase positiivselt parempopulistliku/paremäärmusliku partei valikut. Seitse muutujat on olulised ainult mõningates riikides, kuid uue poliitilise konflikti teemad võivad olla olulised parempoolsete populistlike parteide toetusele Ida-Euroopas.

Antud muutujad seletavad kõige paremini parteivalikut Austrias, Norras, Prantsusmaal, Soomes, Taanis ja Šveitsis, kus Nagelkerke R Square jääb vahemikku 0,273 - 0,361. Luksemburgis on see näitaja 0,116 ja Hollandis 0,134. Kõige halvem on mudeli seletusvõime Bulgaarias, Slovakkias ja Sloveenias, kus Nagelkerke R Square on vahemikus 0,032 - 0,106. Serbias on see näitaja 0,165. Seega Lääne-Euroopas seletavad uue poliitilise konflikti küsimused parempopulistlike parteide valikut üldiselt paremini kui Ida-Euroopas.

Lääne-Euroopa puhul võib väita, et parempopulistlike parteide toetajate seas on oluliseks teemaks immigratsioon, mis ei ole üllatav, kuna see on antud parteide üks põhilisi teemasid. Oluliselt võib mõjuda partei toetusele vähene religioossus ning rahulolematuse demokraatiaga. Ülejäänud muutujad on olulised vaid mõnes riigis, kuid nende puhul on seos negatiivne, mis tähendab, et materialistlikud väärtushinnangud,

vastuseis multikultuursusele, majanduslik parempoolsus, soovimatus panustada materiaalselt keskkonnakaitseks ja konservatiivsus võivad seletada parempopulistliku partei toetust. Ida-Euroopas on suhtumine sisserändesse väheoluline, kuid see on seletatav sisserändajate vähesusega. Samas võivad parempopulistlike parteide toetajad olla rahulolematud demokraatiaga, vastu multikultuursusele Bulgaarias, Serbia näitel majanduslike väärtushinnagute poolest vasakpoolsed, keelduda materiaalselt keskkonnakaitseks panustama ja liberaalsed Horvaatias. Ida-Euroopa puhul näeb seega kahe muutuja puhul kohati Lääne-Euroopaga võrreldes vastupidist mõju. Uue poliitilise konflikti kesksed küsimused seletavad parempopulistlike parteide mõju paremini Lääne-Euroopas. Ainult Serbias on mudeli seletusvõime märkimisväärselt üle 10%.

2.4.6. Uue poliitilise konflikti küsimused ning vasak-parem parteivalik

Et põhjalikumalt analüüsida väärtushinnangutel põhineva konfliktidimensiooni küsimuste mõju uute parteide edukusele, on vaja vaadelda sõltumatute muutujate mõju parteivalikule vasak-parem skaalal. Eriti oluline on see selliste riikide puhul, kus uue poliitika küsimused ei ole institutsionaliseerunud või neid esindavad parteid ei ole edu saavutanud. Riikides, kus antud parteid on valimistel olulised, peaks siiski ka teistel parteidel olema kalduvus materialism/postmaterialism polariseerumise põhjustanud küsimused oma agendasse kaasata. Eelnevalt esitatud kirjeldavates graafikutes on näha, et enamasti kalduvad postmaterialistid toetama vasakpoolseid parteisid ning materialistid kohati parempoolseid parteisid. Järgnevalt on lisatud kõik 10 sõltumatut muutujad lineaarsesse regressioonmudelisse, et selgitada, kuidas antud muutujad mõjutavad parteivalikut vasak-parem skaalal. Selles mudelis on kõik muutujad paigutatud skaalale nii, et eeldada võiks positiivseid seoseid. Alljärgnevas tekstis on välja toodud muutujate statistiline olulisus riigiti ning kas seos on positiivne või negatiivne.

Tabel 4. Sõltumatute muutujate mõju parteivalikule vasak-parem skaalal (standardiseeritud koefitsiendid)

	MPM	IMM	MKULT	VPM	KK	REL	KONLIB	DEM	Sugu	Haridus	R ²
Austria (N = 638)	-,015	,247***	,022	,256***	,073*	,057	,111**	-,094*	,052	-,0,50	R ² = ,261
Belgia (N = 1133)	,070*	,219***	,101**	,185***	,016	,061*	-,044	-,519	,092**	-,022	R ² = ,142
Bulgaaria (N = 374)	-,166**	,062	,036	,072	-,235	,156**	-,029	-,037	,064	-,076	R ² = ,078
Eesti (N = 638)	-,013	,150***	,060	,133**	,024	-,022	,011	,345***	,017	-,042	R ² = ,188
Hispaania (N = 570)	,055	,113**	,045	,104**	-,017	,167***	,255***	-,144***	,026	-,172***	R ² = ,227
Holland (N = 1023)	,026	,211***	,040	,287***	,075*	,095**	,082*	-,051	,040	-,017	R ² = ,218
Horvaatia (N = 660)	,058	,083*	,058	-,006	,017	,294***	,103*	,094*	,058	,105**	R ² = ,162
Iirimaa (N = 300)	,084	-,016	,097	,069	,006	,247***	,122	,051	-,105	,056	R ² = ,134
Island (N = 393)	,066	,060	,042	,430***	,144**	,016	,051	-,020	,058	,043	R ² = ,301
Kreeka (N = 679)	,099**	,040	,298	,224***	,090*	,105**	,151**	,198***	,122***	,883	R ² = ,254
Küpros (N = 355)	,087	,124*	,104*	,138**	-,015	,220***	-,002	-,183***	,074	-,184**	R ² = ,177
Leedu (N = 333)	-,032	,005	,038	,152*	,038	-,037	,086	-,029	-,065	-,091	R ² = ,039
Luksemburg (N = 565)	,006	,061	,064	,133**	,076	,132**	,129**	,058	,075	-,062	R ² = ,102
Läti (N = 416)	,058	,124*	,025	,044	,008	,007	-,049	,062	-,017	-,004	R ² = ,027
Malta (N = 454)	-,013	,245***	,041	-,090*	,029	-,086*	-,025	-,349	,002	,189***	R ² = ,347

*p<,05; **p<,01; ***p<,001

Tabel 4 jätkub. Sõltumatute muutujate mõju parteivalikule vasak-parem skaalal (standardiseeritud koefitsiendid)

	MPM	IMM	MKULT	VPM	KK	REL	KONLIB	DEM	Sugu	Haridus	R ²
Norra (N = 839)	,076*	,155***	,019	,395***	,100**	,018	-,025	-,154***	,057	-,018	R ² = ,315
Poola (N = 507)	,044	,015	-,018	,095*	,017	,119*	,106*	,080	-,028	-,022	R ² = ,050
Portugal (N = 320)	,042	-,019	,105	,081	-,008	,212***	,095	-,083	-,024	-,067	R ² = ,077
Prantsusmaa (N = 948)	,188***	,243***	,042	,233***	,042	,151***	-,014	,136***	-,012	-,077*	R ² = ,290
Rootsi (N = 341)	,064	,125**	,053	,573***	,063	,064	-,018	,147**	,004	-,105**	R ² = ,524
Rumeenia (N = 444)	-,081	-,012	-,016	,106*	-,040	,013	-,025	,031	,038	-,016	R ² = ,027
Saksamaa (N = 973)	-,014	,104**	,092**	,226***	-,025	,264***	,039	,130***	,033	,025	R ² = ,219
Serbia (N = 629)	-,007	-,002	,023	-,085*	,162***	,046	,115**	-,177***	,068	-,003	R ² = ,092
Slovakkia (N = 412)	-,033	-,086	,017	,111*	-,014	,112*	,072	-,079	-,125*	-,090	R ² = ,076
Sloveenia (N = 601)	,047	,086*	,036	,075	,119**	,304***	,199***	,106**	-,058	,015	R ² = ,251
Soome (N = 451)	,038	,067	,081	,456***	,033	,063	-,012	,107*	-,028	-,088*	R ² = ,334
Suurbritannia (N = 596)	-,048	,163***	,101*	,248***	,068	,083*	,009	-,060	,041	-,019	R ² = ,162
Šveits (N = 423)	,060	,302***	-,057	,301***	,120**	-,002	,088	-,028	,105*	-,013	R ² = ,310
Taani (N = 1030)	,035	,199***	,019	,390***	,039	-,033	,102***	,110***	,020	,022	R ² = ,335
Tšehhi (N = 613)	-,077	-,010	-,049	,297***	-,044	,050	-,029	,191***	-,058	-,143***	R ² = ,231
Ungari (N = 725)	-,081*	,068	,041	-,108**	-,046	,049	-,004	-,182***	-,018	-,030	R ² = ,072

*p<,05; **p<,01; ***p<,001

Lineaarse regressiooni tulemused (Tabel 4) viitavad siingi, et postmaterialismi indeks on inimeste parteivaliku eelistuste ennustamisel oluline vähestes riikides. Indeks on statistiliselt oluline Belgias, Bulgaarias, Kreekas, Norras, Prantsusmaal ja Ungaris. Märkimisväärne on siinkohal see, et kahes Ida-Euroopa riigis on seos negatiivne (Tabel 4), mis tähendab, et materialistid kalduvad toetama vasakpoolseid parteisid ning postmaterialistid parempoolseid parteisid. Seega osades Ida-Euroopa riikides võivad postmaterialistid hääletada parempoolsete parteide poolt ning materialistid vasakpoolsete parteide poolt. Lääne-Euroopas on selle muutuja seos teooriaga kooskõlas.

Suhtumine sisserändajatesse on oluline rohkem kui pooltes riikides ning nende seas neljas Ida-Euroopa riigis: Eestis, Horvaatias, Lätis ja Sloveenias. Kõikides riikides on seos positiivne, millest võib järeldada, et sisserännet ohutlikuks pidavad inimesed kalduvad hääletama parempoolsete parteide poolt. Kuigi madalamat elatustaset arvestades ei ole Ida-Euroopa atraktiivne immigratsiooni sihtriik, siis antud muutuja olulisust neljas Ida-Euroopa riigis võib seletada oluliste etniliste vähemuste eksisteerimisega, mis kujundab inimeste hoiakuid selles küsimuses. Multikultuursuse või assimilatsiooni pooldamine on oluline vaid neljas riigis riigis ning toetus multikultuursusele mõjutab positiivselt eelistust teljel vasakpoolse partei valikut. Üheski Ida-Euroopa riigis see muutuja staistiliselt oluline ei ole. Immigratsioon on parteivalikut silmas pidades Euroopas oluline teema- eriti Lääne-Euroopas. See kas sisserändajad peaksid säilitama oma traditsioonid või üle võtma uue kodumaa omad, ei määra Euroopas väga palju inimeste eelistust vasakpoolsete või parempoolsete parteide suhtes.

Vasak-parem materialistlikud väärtushinnangud on statistiliselt olulised enamikus riikides. Muutuja ei ole statistiliselt oluline vaid Bulgaarias, Horvaatias, Iirimaal, Lätis, Sloveenias ja Portugalis. Maltal, Serbias ja Ungaris on seos negatiivne, mis tähendab, et oma vaadetelt vasakpoolsed inimesed toetavad pigem teljel paremal asetsevat parteid. Malta negatiivne seos võib tuleneda parteisüsteemi eripäradest, kuid Ida-Euroopas võivad eeldatavalt vasakpoolsete vaadetega inimesed olla teljel parempoolse partei poolt. Ilmneb, et vasak-parem materialistlikud väärtushinnangud seletavad

parteieelistusi oluliselt paremini kui postmaterialismi indeks.

Valmisolek materiaalselt panustada keskkonda on oluline muutuja kaheksas riigis, nende seas Serbia ja Sloveenia Ida-Euroopast. Inimesed, kes on valmis materiaalselt keskkonnakaitseks panustama, kalduvad toetama vasakpoolset parteid. Üllatav on selle muutuja mõju vaid ¼ riikides. Valmisolek panustada materiaalselt keskkonda võib Euroopas seega mõjutada toetust vasakpoolsetele parteidele.

Religioossus on oluline 17 riigis ning nende seas on samuti riike Igas Euroopa osas. Ainsana Maltal on antud muutuja mõju negatiivne, mis võib tuleneda parteisüsteemi eripäradest. Ülejäänud riikides hääletavad religioosset tegevusest rohkem osa võtvad inimesed pigem parempoolse partei poolt. Religioossus on samuti väga oluline parteivalikut mõjutav faktor.

Küsitletute suhtumine homoseksuaalsusesse, aborti, eutanaasiasse ja enesetappu on oluliseks muutujaks kümnes riigis. Kuna nende riikide seas on 4 Lääne-Euroopa riiki, 4 Ida-Euroopa riiki ja 2 Lõuna-Euroopa riiki, siis ei ole võimalik leida siinkohal regionaalset erinevust. Kõigis kümnes riigis on muutujate vaheline seos positiivne, millest võib järeldada, et homoseksuaalsust, eutanaasiat, aborti ja enesetappu hukka mõistvad inimesed eelistavad parempoolseid parteisid.

Rahulolu demokraatiaga on statistiliselt oluline muutuja 17 riigis ning nende seas on kuus Ida-Euroopa riiki. 11 riigis toetavad demokraatiaga rahulolematud inimesed parempoolseid parteisid ning demokraatiaga rahulolematute parteieelistus võib kalduda paremale ja vasakule Lääne-Euroopas kui ka Ida-Euroopas. Rahulolu demokraatiaga on üks väga olulistest parteivalikut mõjutavatest muutujatest mõlemas Euroopa osas. Sugu on väheoluline muutuja ning haridus on oluline kaheksas riigis ja enamasti toetavad kõrgemalt haritud valijad vasakpoolseid erakondi.

Antud mudel, kus on analüüsitud uue poliitilise polariseerumise telje keskmes olevaid teemasid, seletab parteieelistusi kõige halvemini kaheksas Ida-Euroopa riigis ning Portugalis. $R^2 < 0,1$, mis tähendab, et mudel seletusvõime väiksem kui 10%. Seitsmes

riigis on $R^2 < 0,2$, mille hulgas on Ida-Euroopast ka Horvaatia ja Eesti. Üheksas riigis on $R^2 < 0,3$ ning nede seas on Ida-Euroopa riikidest Sloveenia ja Tšehhi. Nende riikide kohta võib öelda, et vastavad teemad on parteieelistuste kujunemisel küllaltki olulised. Kõige parem on mudeli seletusvõime Skandinaaviamaades, kus $R^2 > 0,3$, Rootsis on R^2 koguni 0,524. Seega mudeli seletusvõime on kõige halvem üldiselt Ida-Euroopas ning kõige parem Põhja-Euroopas.

Eelnevast analüüsist võib järeldada, et võrreldes uue parteidega seletavad majanduslikud vasak-parem väärtushinnangud oluliselt paremini toetust parteidele vasak-parem skaalal. Siinkohal oli see eeldatav, sest vasak-parem skaalal on esindatud kõik parteid, mitte ainult uuel kultuurilise konflikti teljel paiknevad parteid. Väga olulisteks muutujateks on suhtumine sisserändajatesse, religioossus ning rahulolu demokraatiaga. Konkreetselt uue poliitika teemasid katvad muutujad võivad olla olulised Lääne- ja Ida-Euroopas, kuid näiteks keskkonna teema on oluline ainult kahes Ida-Euroopa riigis, seega Lääne-Euroopas on keskkonna väärtustamine parteivalikul olulisem. Suhtumine sisserändajatesse mõjutab parteivalikut oluliste etniliste vähemustega Ida-Euroopa riikides ja suuremas osas Lääne-Euroopa riikides. Mõnes Ida-Euroopa riigis ilmneb see eripära, et postmaterialistid kalduvad valima parempoolseid parteisid ja majanduslikelt vaadetelt vasakpoolsed samuti parempoolseid parteisid. Hoolimata sellest, et mudelis on ka majanduslikke väärtushinnanguid esindav muutuja, on paljudes Ida-Euroopa riikides mudeli seletusvõime väike. Siiski Eestis ja Horvaatias läheneb see 20 %, Sloveenias ja Tšehhis mõjutavad antud muutujad parteivalikut oluliselt ning neid nelja riiki võib võrrelda kohati Lääne-Euroopa riikidega selles osas. Üldiselt põhinevad inimeste parteieelistused vasak-parem skaalal kõige enam majanduslikel ja kultuurilistel seisukohtadel Skandinaavias ning kõige vähem Ida-Euroopa riikides ning Portugalis.

2.5. Järeldused ja arutelu

Empiirilise osa põhjal on võimalik välja tuua mitmeid olulisi tähelepanekuid ning kinnitada või ümber lükata käesoleva magistritöö esimeses osas püstitatud hüpoteesid. Tabelist 1 on näha, et uusvasakpoolsed ja rohelised parteid on asutatud ning osalevad

valimistel enamikus uuringusse kaastatud riikides, kuid kõikjal ei ole need parteid ühtemoodi edukad. Kui analüüsi kaasata riigid mõlemast Euroopa osast, kus postmaterialistide osakaal ühiskonnas on küllaltki erinev, siis ilmneb keskmine või tugev korrelatsioon - olenevalt sellest, kas analüüsi kaasata väikestele parteidele ebasoodsa valimissüsteemiga Suurbritannia - postmaterialistide osakaalu ja uusvasakpoolsete ning roheliste parteide valimistulemuste vahel. Samuti on keskmise tugevusega negatiivne korrelatsioon materialistide osakaalu ja postmaterialistlike parteide valimistulemuste vahel. Tundub, et just madalamast majanduslikust arengutasemest tuleneva postmaterialistide vähesuse tõttu ei ole need parteid Ida-Euroopas märkimisväärset edu saavutanud.

Andmetest selgub, et parempopulistlikud parteid saavutavad edu nendes riikides, kus on edukad uusvasakpoolsed ja rohelised parteid. See võiks kinnitada väidet materialistide vastureaktsioonist. Samas aga on parempopulistlikud parteid ka kolmes Ida-Euroopa riigis saavutanud märkimisväärset edu viimastel valimistel, mis omakorda viitab, et parempopulistlikud parteid ei ole edukad ainult väärtushinnangute nihkest tulenevate poliitiliste muutuste mõjul. Postmaterialistide osakaalu ja parempopulistlike parteide valimistulemuste vahel on nõrk korrelatsioon ja seega parempopulistlikud parteid ei saavuta ilmtingimata edu ainult siis, kui postmaterialistlikud küsimused tõusevad ühiskonnas esile. Samas korrelatsioon uusvasakpoolsete ja roheliste ning parempopulistlike parteide valimistulemuste vahel on tugev, kui analüüsida riike, kus mõlemad parteid on esindatud. Sellest võib järeldada, et parempopulistlike parteide edu võib siiski kohati olla tingitud materialistide vastureaktsioonist postmaterialismile.

Kui roheliste ja uusvasakpoolsete parteide edu näib selgelt sõltuvat postmaterialistide osakaalust ühiskonnas, siis parempopulistlike parteide edu sellest otseselt ei sõltu. Parempopulistlike parteide edu ei tulene ainult postmaterialistide osakaalu kasvust, vaid oluline on nende küsimuste institutsionaliseerumine. Siiski võivad parempopulistlikud parteid olla edukad hoolimata postmaterialismist. Sellest tulenevalt võib kinnitada osaliselt hüpoteesi: *Hüpotees 1. Mida suurem on postmaterialistide osakaal ühiskonnas, seda edukamad on uusvasakpoolsed ja rohelised ning parempopulistlikud parteid.* Kui vaadelda andmeid riigi-tasandil, siis võib järeldada, et postmaterialism mõjutab

tugevalt uusvasakpoolsete ning roheliste parteide edu, millest võib sõltuda ka parempopulistlike parteide edu. Makro-tasandi andemete analüüsimine kõigest ühtede valimiste põhjal on aga pigem oluline sissejuhatuseks, kui väga põhjalike järelduste tegemiseks muutujate vahelistest seostest.

Indiviidide parteieelistusi vaadates ei saa kindlalt materialistlike/postmaterialistlike väärtushinnangute ja uute parteide vahel seoste eksisteerimist väita ning reaalsus on keerulisem kui selge seos postmaterialismi ja uute parteide vahel. Üheski riigis ei ole enamus postmaterialistidest uusvasakpoolse või rohelise partei poolt ning ainult mõnes riigis (nt Taanis 40%) on märkimisväärne osa postmaterialistidest mainitud parteide poolt. Sama saab öelda materialistide ja parempopulistlike parteide kohta. Samas kõik postmaterialistid ei peagi toetama uusvasakpoolseid ja rohelisi parteisid ning materialistid parempopulistlikke parteisid ning nende toetus võib langeda vastavalt teljel vasakul ja paremal asuvatele parteidele.

Uusvasakpoolsete ja roheliste ning parempopulistlike parteide toetajaskond peaks olema vastavalt postmaterialistlik ja materialistlik. Vaadates indiviidide parteieelistusi, on seda väidet samuti raske kinnitada. Kusagil ei moodustu uusvasakpoolsete ja roheliste parteide valijaskond ennekõike postmaterialistidest, kuid moodustavad tihti märkimisväärse osa (30%). Parempopulistlike parteide toetajaskonda vaadates on vaid Prantsusmaal ja Rumeenias nende toetajaskonnas 50% materialiste, teistes riikides moodustavad materialistid samuti umbes 30% parempopulistlike parteide toetajaskonnast. Üheski riigis pole uusvasakpoolsete ja roheliste parteide toetajaskond seega selgelt postmaterialistlik ning parempopulistlike parteide toetajaskond selgelt materialistlik. See tähelepanek seab kahtluse alla makro-tasandil küllaltki head seletust pakkuvale teooriale väärtushinnangute nihkest ja selle poliitilistest mõjudest. Seega ei ole võimalik kinnitada hüpoteesi: *Hüpotees 2. Uusvasakpoolsete ja roheliste ning parempopulistlike parteide poolt hääletavad suurema tõenäosusega vastavalt postmaterialistid ja materialistid.* Samas jaotab postmaterialismi indeks inimesed kolme kategooriasse ning keskmisesse kategooriasse langevad indiviidid võivad rõhutada mõlemaid väärtushinnanguid. See omakorda tähendab, et nende parteide toetuse taga võivad siiski olla materialistlikud/postmaterialistlikud väärtushinnangud, kuid

indiviidide liigitamine selgelt materialistideks ja postmaterialistideks seda kindlalt väita ei võimalda.

Kuigi üheski riigis ei kaldu postmaterialistid selgelt toetama uusvasakpoolseid ning rohelisi parteisid ja materialistid parempopulistlikke parteisid, siis ei tähenda see veel materialistlike/postmaterialistlike väärtushinnangute mõju puudumist indiviidide parteivalikule. Kuna väärtushinnangute nihe sunnib olemasolevaid parteisid muutusele, võivad postmaterialistid toetada ka teisi vasakpoolseid parteisid ja materialistid parempoolseid parteisid. Seega on olulised postmaterialistide ja materialistide parteieelistused vasak-parem skaalal – eriti riikides, kus uued parteid ei ole olulised või puuduvad. Suuremas osas riikides on enamus postmaterialiste mõne teljel vasakul pool asuva partei poolt ning nende seas on nii Lääne- kui ka Ida-Euroopa riigid. Viies Ida-Euroopa riigis on aga selge vähemus postmaterialistidest vasakpoolsete parteide poolt ning see viitab sellele, et enamus neist toetab hoopis mõnda teljel paremal asuvat parteid. Pooltes riikides (16 riiki) on enamus materialiste mõne teljel paremal asuva partei poolt ning Lääne- ja Ida-euroopa vahel märkimisväärsed erinevused puuduvad. Seega võib osaliselt kinnitada hüpoteesi: *Hüpotees 3. Postmaterialistid hääletavad suurema tõenäosusega vasakpoolsete ning materialistid parempoolsete parteide poolt.* Üldiselt võib öelda, et postmaterialistlikud väärtushinnangud võivad mõjutada indiviidide parteieelistuste kaldumist vasakule ning materialistlikud väärtushinnangud paremale, kuid materialistide ja parempoolsete parteide vahel pole seos nii selge. Ida-Euroopas võivad postmaterialistid toetada pigem parempoolseid parteisid. See on antud töö seisukohalt oluline, kuna viitab sellele, et postmaterialistlike väärtushinnangute mõju parteivalikule ei ole Ida-Euroopas alati samasugune.

Materialistlike/postmaterialistlike väärtushinnangute mõju parteivalikule ei näi olevat nii oluline, kui teooriast ja eelnevatest uuringutest võiks eeldada ning uute parteide valiku osas ei saa nende väärtushinnangute olulisust üldse kinnitada. Seetõttu on vajalik vaadelda väärtushinnangutel põhineva konflikti küsimusi üldiselt, et leida seoseid sotsiaalse arengu ja uute parteide edukuse vahel. Mõnes riigis on postmaterialismi indeks siiski oluline ning sellisel juhul toetavad postmaterialistid suurema tõenäosusega uusvasakpoolseid ja rohelisi parteisid ning materialistid parempopulistlikke parteisid.

Uusvasakpoolsete ja roheliste parteide toetuse osas on üldiselt kõige olulisemad keskkonna väärtustamine, liberaalsed väärtushinnangud ja toetav suhtumine immigrantidesse, mis mõjutavad positiivselt toetust nendele parteidele paljudes riikides. Parempopulistlike parteide valikut mõjutavad enim immigratsioon, religioon, rahulolematuse demokraatiaga. Religiosse osaluse seos on ainult kahes riigis negatiivne, seega paljudes riikides ei oma religioossus positiivset mõju parempopulistlike parteide valikule, vaid parempopulistide toetajad vastupidiselt eeldustele pigem ei ole religioossed. Suhtumine immigrantidesse ja osades riikides keskkonna väärtustamine iseloomustavad, et nende parteide toetajaskond vastandub üksteisele väärtushinnangute poolest – parempopulistlike parteide valijad ei ole viies riigis valmis materiaalselt panustama keskkonnakaitseks. Vastupidiselt eeldustele võivad vasak-parem materialistlikud väärtushinnangud olla olulised uusvasakpoolsete ja roheliste parteide valikul – Skandinaaviaaades mõjutavad vasakpoolsed eelistused positiivselt nende parteide valikule. Neljas riigis on majanduslikud väärtushinnangud olulised parempopulistlike parteide valikul ning Serbias soodustavad seda vasakpoolsed eelistused.

Uute parteide valikut mõjutavad pigem kultuurilised küsimused, kuid majanduslikud küsimused võivad olla väga olulised ning eelkõige uusvasakpoolsete ja roheliste parteide valikul Skandinaavias. Uute parteide osas on analüüsi võimalik kaasta ainult mõned Ida-Euroopa riigid ning seetõttu ei saa antud analüüsist väga põhjalikke järeldusi selle regiooni kohta teha. Hoolimata sellest ilmneb ka Ida-Euroopa puhul vasak-parem majanduslike väärtushinnangute ebaolulisus uute parteide valikul. Majanduslike väärtushinnangute lisamine mudelisse on kasulik, kuid hoolimata nende olulisusest uute parteide valikul osades riikides, leiab kinnitust hüpotees: *Hüpotees 4. Uue poliitilise konflikti kesksed küsimused on uute parteide valikul olulisemad kui majanduslikud väärtushinnangud.*

Samade küsimuste mõju hindamine parteieelistustele vasak-parem skaalal võimaldab tänu suuremale riikide arvule põhjalikumaid järeldusi. Materialism/postmaterialism seletavad parteivalikut vähestes riikides ning kahe riigi puhul võib kinnitada juba eelnevalt tehtud tähelepanekut: Ida-Euroopas võivad postmaterialistid toetada

parempoolseid parteisid. Majanduslikud küsimused on suures osas riikides olulised, kuid neljas Ida-Euroopa riigis ning Iirimaa ja Portugalis ei ole need parteivalikul olulised. Seega materialistlikud vasak-parem väärtushinnangud ei pruugi olla parteivalikul Ida-Euroopas olulised ning osades riikides võivad vasakpoolsete materialistlike väärtushinnangutega indiviidid Ida-Euroopas toetatada teljel paremal asuvat parteid. Immigratsioon on oluline nendes Ida-Euroopa riikides, kus on olulised etnilised vähemused, kuid enamasti on see oluline Lääne-Euroopas. Keskkond, religioon, konservatiivsed/liberaalsed väärtushinnangud ning rahulolu demokraatiaga võivad olla olulised mõlemas Euroopa osas. Seega vasak-parem parteieelistuste puhul on näha, et väärtushinnangutel põhineva poliitilise konflikti kesksed küsimused võivad mõjutada parteivalikut Lääne- ja Ida-Euroopas.

Sõltumatute muutujate mõju on Lääne-Euroopas uute parteide valikul selgelt olulisem kui Ida-Euroopas. Vasak-parem skaalal on parteivalikul olulised suures osas riikides ka majanduslikud vasak-parem väärtushinnangud, kuid see ei tähenda kultuuriliste muutujate mõju kadumist. Seega arvestades, et mudelite seletusvõime on enamasti suurem Lääne-Euroopas, võib kinnitada hüpoteesi: *Hüpotees 5. Uue poliitilise konflikti kesksed küsimused mõjutavad parteivalikut suurema tõenäosusega Lääne- kui Ida-Euroopas.* Oluline on fakt, et võib täheldada nende muutujate mõju Ida-Euroopa riikides. Uusavasakpoolsete ja roheliste parteide valikul võivad Ida-Euroopas olla olulised keskkonna väärtustamine ja liberaalsed väärtushinnangud. Immigratsiooni teema võib mõjutada parempopulistlike parteide valikut ja üldiselt parempoolsete parteideide valikut positiivselt, kui inimesed Ida-Euroopa riikides näevad sisserändajates ohtu. Sõltumatute muutujate mõju hindamine vasak-parem skaalal näitab, et riikides, kus need on olulised, on enamasti edukad ka kahte tüüpi uued parteid.

Vaadates toetust parteidele vasak-parem skaalal, siis ilmneb Ida-Euroopa puhul, et majanduslikud väärtushinnangud võivad olla olulised, kuid tihti ei seleta ka need parteivalikut. Majanduslikud väärtushinnangud on ainsana olulised näiteks Leedus ja Rumeenias, kuid Bulgaarias, Horvaatias, Serbias ja Sloveenias ei ole need üldse olulised. Kui vaadata neid riike Ida-Euroopas, kus teemad nagu

materialism/postmaterialism, immigratsioon, keskkond ja konservatiivsed/liberaalsed väärtushinnangud mõjutavad parteivalikut, siis nende seas on: Bulgaaria, Eesti, Horvaatia, Läti, Poola, Serbia ja Sloveenia. Lääne-Euroopa puhul on seega näha, et olulised on kohati nii majanduslikud kui ka uued kultuurilised küsimused, samas Ida-Euroopas võivad uued küsimused osaliselt mõju avaldada, kuid mõlemad võivad olla ka suhteliselt ebaolulised. Kuna Sloveenias on ühiskondlikul tasandil märkimisväärne postmaterialistide osakaal ning mitmed uue poliitilise konflikti teemad on parteivalikul olulised, siis võiks eeldada uute parteide edu valimistel. Siiski on Sloveenia kaks rohelist parteid saanud viimastel valimistel kokku vaid 1,22% häältest. See võib olla näide sellest, et teised parteid on uued küsimused edukalt oma agendasse kaasanud. Üldiselt viitavad tulemused Ida-Euroopa kohta seda, et uue poliitilise konflikti küsimuste vähenenud olulisus selgitab kahte tüüpi uute parteide ebaedu selles regioonis. Samas ei saa aga väita seda, et nende küsimuste asemel on valijate seas olulised majanduslikud seisukohad, see võib nii olla, kuid vasak-parem materialistlikud väärtushinnangut ei selgita sageli samuti parteieelistusi Ida-Euroopas.

Makro-tasandil seletavad materialistlikud/postmaterialistlikud väärtushinnangud suhteliselt hästi erinevusi riikide vahel, kus on uue poliitilise konflikti teemad institutsionaliseerunud ning kus mitte. Indiviidide valimiseelistusi vaadates ei ole kaugeltki selge, et just materialistlikud/postmaterialistlikud väärtushinnangud on uute parteide tekke taga. Kuna teised uut poliitilise konflikti dimensiooni esindavad küsimused on olulised parteivalikul, siis võib olla küsitav postmaterialismi indeksi analüütiline väärtus indiviidide valimiseelistuste kujunemise seletamisel. Ühelt poolt postmaterialistlikud küsimused nagu keskkonnakaitse ja suhtumine homoseksuaalsusesse, aborti eutanaasiasse ja enesetappu on olulised, kuid parteivalikut väga ei mõjuta inimeste jaotumine materialistideks ja postmaterialistideks. See jaotus võib olla mõningate ühiskondlike muutuste seletamisel kasulik lihtustus, kuid parteieelistuste kujunemise seletamisel enamasti mitte. See kaldub käesoleva magistritöö eesmärkidest kõrvale, kuid tundub, et kriitikat, kus väidetakse, et inimesi iseloomustab pigem väärtushinnangute paljusus, tuleks kindlasti võtta tõsiselt. Mõõtes materialistlikke/postmaterialistlikke väärtushinnanguid teisiti, võttes arvesse seda, et inimesed ei väärtusta ainult ühte tüüpi eesmärke, oleks see muutuja parteivaliku

seletamisel võib-olla kasulikum.

Ilmneb, et väärtushinnangutel põhineva konfliktidimensiooni kesksed teemad võivad olla riigiti erineva olulisusega. Mõnes riigis on uue partei toetusel olulised materialistlikud/postmaterialistlikud väärtushinnangud, teistes aga rahulolematust demokraatiaga ning kolmandates suhtumine multikultuursusesse. Ning uue konfliktidimensiooni küsimused seletavad üldiselt küllaltki hästi uute parteide valikut Lääne-Euroopas ning võivad mõjutada uute parteide valikut samuti Ida-Euroopas, kuid vähem. On selge, et inimeste jaoutumine materialistideks ja postmaterialistideks ei determineeri nende valimiskäitumist, kuid väärtushinnangutel põhineva konfliktidimensiooni kesksed küsimused üldiselt on postmaterialistlike ja parempopulistlike parteide valikul olulised.

Hoolimata materialistlike/postmaterialistlike väärtushinnangute vähesest seletusvõimest indiviidi-tasandil on võimalik teha mitmeid olulisi järeldusi. Makro-tasandi analüüs viitab sellele, et uue poliitilise konflikti kesksete küsimuste olulisus parteivalikul näib olevat üks oluline faktor uusvasakpoolsete ja roheliste ning parempopulistlike parteide valiku taga. Kuigi uusvasakpoolsete ja roheliste parteide valijaskond ei ole tihti selgelt postmaterialistlik ning parempopulistlike parteide valijaskond selgelt materialistlik, siis selle muutuja mõju olemasolu korral postmaterialistid kalduvad pigem toetama uusvasakpoolseid parteisid (ning vasakpoolseid parteisid üldiselt) ning materialistid kohati parempopulistlike parteisid (ning parempoolseid parteisid üldiselt). Ida-Euroopas võivad samuti postmaterialistlikud/materialistlikud väärtushinnangud parteivalikut mõjutada, kuid olulise erinevusena võivad selles regioonis kohati postmaterialistid eelistada parempoolset parteid. Üks põhjus selle taga võib olla see, et vasakpoolsed parteid kommunistliku kogemuse tõttu seostuvad osades Ida-Euroopa riikides endiselt autoritaarsusega ning seetõttu kalduvad vabadust ja osalust hindavad postmaterialistid toetama parempoolseid parteisid. Vaatamata postmaterialismi indeksi väheolulisusest, on teised uut poliitilist konflikti esindavad küsimused sageli olulised. Keskkonna väärtustamine ning suhtumine homoseksuaalsusesse, aborti, eutanaasiasse ja enesetappu on olulised uusvasakpoolse ning rohelse partei valikul ning suhtumine immigratsiooni mõjutab parempopulistlike parteide valikut. Kuid tuleb rõhutada, et

riigti on sõltumatute muutujate mõju siiski erinev. Ida-Euroopas põhineb parteivalik analüüsitud seisukohtadel siiski vähem ning see selgitab uuringu keskmes olnud kahte tüüpi parteide marginaalsust.

Käesoleva magistritöö põhjal võimalik välja tuua mitmeid olulisi tähelepanekuid, mida võiks edasi uurida. Kuigi materialistlikud/postmaterialistlikud väärtushinnangud seletavad parteivalikut vaid mõnes riigis, siis on oluline arvesse võtta seda, et Ida-Euroopas võivad postmaterialistid toetada parempoolseid parteisid ning seda eripära võiks tulevastes uuringutes põhjalikumalt analüüsida. Olulised on uuringud materialistlike/postmaterialistlike väärtushinnangute mõjust parteivalikule, kus võiks olla see väärtuste dimensioon mõõdetud teisel skaalal, sest praegusel kujul ei näi need väärtushinnangud indiviidi-tasandil olulist mõju omavat, kuid kaudselt tunduvad need siiski olevat olulised. Lääne- ja Ida-Euroopa võrdlus näitab, et palju põhjalikumalt võiks analüüsida materialism/postmaterialism poliitilise konflikti keskseid teemasi Euroopa postkomunistlikus osas, keskendudes rohkem parteidele ning sotsiaalsele struktuurile. Mitmetes Ida-Euroopa riikides on ka need parteivaliku ennustamisel kohati olulised ning uute parteide valikul on need samuti olulisemad kui majanduslikud küsimused. Kuna näiteks Sloveenia puhul kalduvad postmaterialistid selgelt valimiskäitumist vaadates vasakule ja uue konflikti vaidluspunktid on olulised, siis on oluline vaadata teiste parteide programme, et selgitada, miks rohelised parteid ei ole edu saavutanud. Tuleb võtta aga arvesse, et Ida-Euroopa riigid on küllaltki erinevad ning ei saa eeldada, et seal parteivalikul on olulised eelkõige majanduslikud küsimused, sest need võivad olla suhteliselt ebaolulised.

Kokkuvõte

Lääne-Euroopa kultuuriline muutus, mis tõi kaasa väärtuste nagu eneseväljendus, elukvaliteet, sõnavabadus ja poliitiline osalus rõhutamise, viis poliitiliste muutusteni. Vanadel sotsiaalsetel lõhedel põhinev hääletamine hakkas vähenema ning suurenes polariseerumine materialistlike ja postmaterialistlike väärtuste põhjal. Noore ja haritud postmaterialistliku keskklassi parteieelistused nihkusid vasakule ning materialistliku töölisklassi eelistused paremale. See viis kahte tüüpi uute parteide tekkeni: postmaterialistlikud uusvasakpoolsed ning rohelised parteid ja parempoolsed äärmuslikud ja populistlikud parteid. Need parteid ei rõhuta majanduslikke eesmärke, vaid nende agenda keskmes on pigem kultuurilised küsimused. Ida-Euroopas on nendest edu saavutanud peamiselt populistlikud parempoolsed parteid, mis kuuluvad sarnaste Lääne-Euroopa parteidega samasse perekonda. Roheliste parteide ebaedu võib kirjanduse ülevaate põhjal seletada postmaterialistlike väärtuste toetajate vähese arvuga, mis ei võimalda veel parteivõitlust mõjutada ning seetõttu on Ida-Euroopas poliitilise võitluse keskmes majanduslikud mured.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli võrrelda materialism/postmaterialism poliitilise konflikti küsimuste mõju parteivalikule Lääne- ja Ida-Euroopas. See võrdlus võimaldab analüüsida, kas väärtusprioriteetide erinevus kahe regiooni vahel seletab erinevusi parteisüsteemides ning kas uue poliitilise konflikti kesksed küsimused on mõningal määral olulised parteivalikul Ida-Euroopas, mis omakorda selgitab kahte tüüpi uute parteide olemasolu selles regioonis. Et need eesmärgid täita, on magistritöös analüüsitud andmeid makro- ja mikro-tasandil. Makro-tasandil vaadati postmaterialistide/materialistide osakaalu mõju uute parteide valimistulemustele. Mikro-tasandil aga postmaterialistide ja materialistide parteieelistusi esmalt uute parteide osas ning seejärel vasak-parem skaalal. Sõltumatute muutjate mõju analüüsimine vasak-parem skaalal oli oluline eelkõige selgitamiseks uue konfliktidimensiooni küsimuste mõju uute parteide edu taga. Et analüüsida materialistlikel/postmaterialistlikel väärtushinnangutel põhineva konfliktidimensiooni mõju parteivalikule üldiselt ning võrrelda nende olulisust majanduslike küsimustega, kaasati uuringusse ka vasak-parem majanduslikud väärtushinnangud ning uut poliitilist

konflikti katvad küsimused kahte regressioonimudelisse.

Empiirilisest analüüsist selgub, et uusvasakpoolsed ja rohelised parteid on valimistel edukad eelkõige riikides, kus postmaterialistide osakaal on suurem. Postmaterialistide osakaal viitab ka nende väärtushinnangute olulisusele ühiskonnas. Parempopulistlike parteide edu otseselt ei sõltu postmaterialistide osakaalust, kuid riikides, kus uusvasakpoolsed ja rohelised parteid on edukad, näivad edukamad olevat ka parempopulistlikud parteid. Postmaterialistide väike osakaal Ida-Euroopas näib selgitavat uute parteide seast eelkõige uusvasakpoolsete ja roheliste ebaedu selles regioonis, parempopulistlikud parteid võivad olla sellest hoolimata edukad.

Hoolimata heast seletusvõimest, mida pakub väärtusprioriteetide mõju parteisüsteemidele riigi-tasandil, ei selgu indiviidide valimiseelistusi vaadates, et uusvasakpoolsete ja roheliste parteide valijaskond koosneks peamiselt postmaterialistidest ning parempopulistlike parteide valijaskond materialistidest. Siiski kalduvad enamikus riikides suurem osa postmaterialistidest toetama vasakpoolseid parteisid, materialistide ja parempoolsete parteide puhul see tendents nii selge ei ole. On näha, et mitmes Ida-Euroopa riigis võivad postmaterialistid eelistada hoopis teljel paremal asuvaid parteisid. Seega ei saa postmaterialismi ja parteivaliku vahel eeldada alati Lääne-Euroopaga sarnaseid seoseid.

Kui vaadelda materialistlike/postmaterialistlike väärtushinnangute mõju uute parteide toetusele, kui on analüüsi kaasatud teised väärtushinnangutel põhineva konfliktidimensiooni küsimused ning võrdluseks vasak-parem materialistlikud väärtushinnangud, siis selgub, et enamikus riikides materialistlikud/postmaterialistlikud väärtushinnangud ei ole uute parteide toetuse seletamisel olulised. Samas riikides, kus need väärtushinnangud on olulised, on nende mõju kooskõlas teooriaga. Uusvasakpoolste ja roheliste parteide toetajaskonna seas on olulised keskkonna väärtustamine ning nende parteide valijad toetavad homoseksuaalsust, aborti, eutanaasiat ja enesetappu ning suhtuvad positiivselt immigratsiooni. Parempopulistlike parteide toetajad eelkõige näevad ohtu immigratsioonis ja on rahulolematud demokraatiaga. On näha, et keskkonna väärtustamise ja immigratsiooni temaatika osas

on nende parteide valijad vastandlikud. Samuti ei ole majanduslikud väärtushinnangud nende parteide toetuse puhul eriti olulised, välja arvatud uusvasakpoolsete ja roheliste parteide puhul Skandinaavias. Eesti ja Tšehhi osas on näha, et uued teemad nagu keskkond ja liberaalsed väärtushinnangud võivad olla roheliste parteide toetuse taga ka Ida-Euroopa riikides. Parempopulistlike parteide valijate osas võib Ida-Euroopas täheldada rahulolematust demokraatiaga, vastuseisu multikultuursusele, konservatiivsust selliste küsimuste nagu homoseksuaalsus suhtes ja keskkonna mitteväärtustamist.

Samade faktorite mõju analüüsimine parteivalikule vasak-parem skaalal võimaldas põhjalikumaid järeldusi teha eelkõige Ida-Euroopa riikide kohta, kus uued parteid ei ole valimistel edu saavutanud. Selles analüüsi osas selgub samuti, et materialistlikud/postmaterialistlikud väärtushinnangud ei ole väga olulised, kuid Ida-Euroopas võivad postmaterialistid kohati toetada skaalal paremal asuvat parteid. Vasak-parem skaalal muutuvad arusaadavalt olulisemaks vasak-parem materialistlikud väärtushinnangud, kuid neljas Ida-Euroopa riigis on need ebaolulised. Suhtumine immigratsiooni on oluline Lääne- ja Ida-Euroopas, kuid Ida-Euroopas nendes riikides, kus on märkimisväärsed etnilised vähemused.

Postmaterialismi indeksi hea seletusvõime makro-tasandil ning selle vähene olulisus mikro-tasandil võib näidata seda, et vaadeldes indiviide, mis on sotsiaalteadustes kõige elementaarsem analüüsiühik, on reaalsus ilmselt keerulisem kui inimeste jaotumine materialistideks ja postmaterialistideks. Tundub loogiline, et inimestele on olulised erinevad väärtused, mitte aga ainult materialistlikud või postmaterialistlikud prioriteedid. Samas mitmetes riikides oli see indeks parteivalikul oluline ning kui mõõta postmaterialistlike küsimuste olulisust ühiskonnas läbi postmaterialistide osakaalu, siis on seletusvõime hea. Tuleb arvestada seda, et keskkonna väärtustamine ja ka suhtumine homoseksuaalsusesse, aborti eutanaasiasse ja ensetappu on samuti materialism/postmaterialism konflikti iseloomustavad küsimused. Samas ei saa lähtuda sellest, et postmaterialist on kõige tõenäolisem uusvasakpoolse või rohelse partei toetaja.

Kaks regressioonimudelit viitavad sellele, et uue poliitilise konflikti teemad võivad mõjutada parteivalikut ka Ida-Euroopas. Samas on mudelite seletusvõime üldiselt nendes kehvem. Sloveenia puhul, mis on kõige arenenum ja postmaterialistlikum postkommunistlik riik, on näha, et mitmed uue poliitilise konflikti kesksed teemad on seal olulised ning mudeli seletusvõime isegi parem kui mitmes Lääne-Euroopa riigis. Kuna materialistlikud vasak-parem väärtushinnangud ei ole olulised mitmes Ida-Euroopa riigis, siis ei saa kindlalt väita, et majanduslikud küsimused on parteivalikul kõige olulisemad. Postmaterialistide parteieelistuste kaldumine paremale Ida-Euroopas võib olla tingitud sellest, et poliitiline vasakpoolsus seostub inimestele kommunistliku perioodi mõju tõttu pigem autoritaarsusega. Üldistatult võivad uue poliitilise konflikti kesksed teemad olla olulised ka Ida-Euroopas, kuigi Lääne-Euroopaga võrreldes vähem, ning majanduslikud väärtushinnangud ei ole seal ilmtingimata kõige olulisemad. Uute, eelkõige uusvasakpoolsete ja roheliste, parteide ebaedu võib Ida-Euroopa puhul selgitada läbi väärtushinnangutel põhineva konflikti küsimuste väiksema tähtsuse võrreldes Lääne-Euroopaga, samas nende küsimuste mõningane olulisus võib selgitada, miks kahte tüüpi uued parteid siiski ka Ida-Euroopas eksisteerivad. Sloveenia näide iseloomustab selgelt, et seos väärtushinnangutel põhineva poliitilise konflikti olulisuse ja uute parteide edu vahel ei ole siiski deterministlik.

Kasutatud kirjandus ja allikad

Teadusartiklid ja raamatud

- Abramson, Paul R. Inglehart, Ronald (1986). „Generational Replacement and Value Change in Six West European Societies,” *American Journal of Political Science*, 30(1), 1-25.
- Achterberg, Peter (2006). „Class Voting in the New Political Culture: Economic, Cultural and Environmental Voting in 20 Western Countries,” *International Sociology*, 21(2), 237-261.
- Agarin, Timofei (2009). „Where have all the Environmentalists Gone? Baltic Greens in the mid-1990s,” *Journal of Baltic Studies*, 40(3), 285-305.
- Belchior, Ana Maria (2010). „Are Green Political Parties More Post-Materialist than Other Parties,” *European Societies*, 12(4), 467-492.
- Bornschieer, Simon (2010). „The New Cultural Divide and the Two-Dimensional Political Space in Western Europe,” *West European Politics*, 33(3), 419-444.
- Brooks, Clem. Manza, Jeff (1994). „Do Changing Values Explain the New Politics? A Critical Assessment of the Postmaterialist Thesis,” *The Sociological Quarterly*, 35(4), 541-570.
- Dalton, Russell J. "Political Cleavages, Issues, and Electoral Change," kogumikus *Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective*, edited by Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi, and Pippa Norris Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 1996. 319-342.
- Dalton, Russel J (2008). „Economics, environmentalism and party alignments: A note on partisan change in advanced industrial democracies,” *European Journal of Political Research*, 1-16.
- Elff, Martin (2007). „The Decline of Social Cleavages in Western Europe Revisted,” *Perspectives on Politics*, 5(2), 277-294.
- Evans, Geoffrey. Whitefield, Stephen (1993). „Identifying the Bases of Party Competition in Eastern Europe,” *British Journal of Political Science*, 23(4), 521-548.
- Flanagan, Scott C (1979). „Value Change and Partisan Change in Japan: The Silent Revolution Revisted,” *Comparative Politics*, 11(3), 253-278.

- Flanagan, Scott C (1980). „Value Cleavages, Economic Cleavages, and the Japanese Voter,“ *American Journal of Political Science*, 24(2), 177-206.
- Flanagan, Scott C. Lee, Aie-Rie (2003). „The New Politics, Culture Wars, and The Authoritarian-Libertarian Value Change in Advanced Industrial Democracies,“ *Comparative Political Studies*, 36(3), 235-270.
- Holušek, Vit. Kopeček, Lubomir. „Cleavages in Contemporary Czech and Slovak Politics: Between Persistence and Change,“ Paper presented for the ECPR Conference – Budapest, 8-10 September, 2005.
- Inglehart, Ronald (1971). „The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies,“ *The American Political Science Review*, 65(4), 991-1017.
- Inglehart, Ronald (1981). „Post-materialism in an Environment of Insecurity,“ *The American Political Science Review*, 75(4), 880-900.
- Inglehart, Ronald. Flanagan, Scott C.(1987). „Value Change in Industrial Societies,“ *The American Political Science Review*, 81(4), 1289-1319.
- Inglehart, Ronald (1990). „Culture Shift In Advanced Industrial Society,“ Princeton University Press, New Jersey ja Oxford.
- Inglehart, Ronald. Abramson, Paul R (1994). „Economic Security and Value Change,“ *The American Political Science Review*, 88(2), 336-354.
- Inglehart, Ronald. Welzel, Christian (2005) „Modernization, Cultural Change, and Democracy: the Human Development Sequence,“ Cambridge University Press, New York.
- Jackman, Robert W. Volpert, Karin (1996). „Conditions Favouring Parties of the Extreme Right in Western Europe,“ *British Journal of Political Science*, 26(4), 501-521.
- Jancar-Webster, Barbara (1998). „Environmental movement and social change in the transition countries,“ *Environmental Politics*
- Kitschelt, Herbert P (1988). „Left-Libertarian Parties: Explaining Innovation in Competitive Party Systems,“ *World Politics*, 40(2), 194-234.
- Kitschelt, Herbert (2007). „Growth and Persistence of the Radical Right in Postindustrial Democracies: Advances and Challenges in Comparative Research,“ *West European Politics*, 30(5), 1176-1206.
- Knigge, Pia (1998). „The ecological correlates of right-wing extremism in Western-Europe,“ *European Journal of Political Research*, 34, 249-279.

- Knutsen, Oddbjørn (1995). „The Impact of Old Politics and New Politics Value Orientations on Party Choice: A Comparative Study,“ *Journal of Public Policy*, 15(1), 1-63.
- Knutsen, Oddbjørn (1997). „The Partisan and the Value-Based Component of Left-Right Self-Placement: A Comparative Study,“ *International Political Science Review*, 18(2), 191-225.
- Kopeček, Lubomir (2009). „The Slovak Greens: A complex story of a small party,“ *Communist and Post-Communist Studies*, 42, 115-140.
- Kriesi, Hanspeter (1998). „The transformation of cleavage politics,“ *European Journal of Political Research*, 33, 165-185.
- Kriesi, Hanspeter et al (2006), „Globalization and the transformation of the national political space: Six European countries compared,“ *European Journal of Political Research*, 45, 921-956.
- Lee, Aie-Rie. Norris, James A (2000). „Attitudes Toward Environmental Issues in East Europe,“ *International Journal of Public Opinion Research*, 12(2), 372-397.
- Mudde, Cas. „Populist Radical Right Parties in Europe,“ Cambridge University Press, 2007.
- Mudde, Cas. „The Populist Radical Right: A Pathological Normalcy,“ Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations, Pieter Bevelander, Malmö University, 2008.
- Müller-Rommel, Ferdinand (1998). „The new challengers: greens and right-wing populist parties in western Europe,“ *European Review*, 6(2), 191-202.
- Oesch, Daniel (2008). „Explaining Worker’s Support for Right-Wing Populist Parties in Western Europe: Evidence from Austria, Belgium, France, Norway, and Switzerland,“ *International Political Science Review*, 29(3), 349-373.
- Oesch, Daniel. Rennwald, Liene (2010). „The Class Basis of Switzerland’s Cleavage between the New Left and the Populist Right,“ *Swiss Political Science Review*, 16(3), 343-372.
- Richardson, Dick. „The Green challenge: Philosophical, programmatic and electoral considerations,“ *kogumikus: The Green Challenge: The Development of Green parties in Europe*, Dick Richardson ja Chris Rootes, Routledge, London, 1995, 3-16.
- Rohrschneider, Robert (1993), „New Party Versus Old Left Realignments:

Environmental Attitudes, Party Policies, and Partisan Affiliations in Four West European Countries," *The Journal of Politics*, 55(3), 682-701.

Tooding, Liina-Mai (2007). „Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes," Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.

Van Spanje, Joost (2011). „The Wrong and the Right: A Comparative Analysis of Anti-Immigration and Far Right Parties," *Government and Opposition*, 46(3), 293-320.

Kasutatud andmed

European Values Study 2008.

<http://zacat.gesis.org/webview/index.jsp?object=http://zacat.gesis.org/obj/fCatalog/Catalog5>

Freedom House, „Freedom in the World."

<http://www.freedomhouse.org/report-types/freedom-world>

The World Bank, „World Development Indicators."

<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>

Valimistulemused

Bulgaaria valimistulemused 2009.

http://rezultati.cik2009.bg/results/proportional/rik_00.html

Horvaatia valimistulemused 2011.

<http://www.izbori.hr/2011Sabor/rezultati/rezultati.html>

Kreeka valimistulemused 2009.

<http://www.ekloges.ypes.gr/>

Malta valimistulemused 2008.

<http://www.electoral.gov.mt/>

PARLINE, database on national parliaments.

<http://www.ipu.org/parline-e/parlinesearch.asp>

Portugal valimistulemused 2011.

<http://www.legislativas2011.mj.pt/legislativas2011/>

Rumeenia valimistulemused 2008.

<http://www.becparlamentare2008.ro/>

Saksamaa valimistulemused 2009.

http://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/BTW_BUND_09/ergebnisse/bundesergebnisse/index.html

Slovakkia valimistulemused 2012.

<http://app.statistics.sk/nrsr2012/sr/tab3.jsp?lang=en>

Sloveenia valimistulemused 2011.

http://volitve.gov.si/dz2011/en/rezultati/rezultati_slo.html

Tšehhi valimistulemused 2010.

<http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=EN>

Lisad

LISA 1. Uusvasakpoolsed ja rohelised parteid

Riik (valimisaasta)	Partei	Valimis- tulemus %	Kodulehekülg
Austria (2008)	Die Grünen	10,4	http://www.gruene.at/index.php
Belgia (2010)	Groen	4,4	http://www.groen.be/
	Sociaal Liberale Partij ²		http://www.s-lp.be/
Bulgaaria (2009)	Ecolo	4,8	http://web4.ecolo.be/
	The Greens ¹	0,52	http://www.bulgariangreens.org/
Eesti (2011)	Estonian Green Party	3,8	http://www.erakond.ee/
Hispaania (2011)	United Left	6,9	http://www.izquierda-unida.es/
Holland (2010)	Green/Left	6,7	http://groenlinks.nl/
	Democrats 66	7,0	http://www.d66.nl/
	Party for the Animals	1,3	https://www.partijvoordedieren.nl/
Iirimaa (2011)	Green Party	1,8	http://www.greenparty.ie/
Island (2009)	Left-Green Movement	21,7	http://www.vg.is/
Kreeka (2009)	Greek Ecologists ¹	0,29	http://www.ecogreens-gr.org/cms/
	Ecologist Greens ¹	2,53	
Küpros (2011)	Ecological and Environmental Movement	2,21	http://www.greenpartycy.com/
Luksemburg (2009)	Déi Gréng /Les Verts	11,7	http://www.greng.lu/
Malta (2008)	Alternattiva Demokratika	1,31	http://www.alternattiva.org/
Norra (2009)	Socialist Left Party	6,5	http://sv.no/

¹Partei puudub *European Values Study* 2008. aasta uuringust

²Ei osalenud iseseisvalt viimastel valimistel, kuid on eraldi välja toodud *European Values Study* 2008. aasta uuringus

LISA 1 jätkub. Uusvasakpoolsed ja rohelised parteid

Riik (valimisaasta)	Partei	Valimis- tulemus %	Kodulehekülg
Prantsusmaa (2007)	Green Party	3,25	http://www.lesverts.fr/
Portugal (2011)	Democratic unity coalition ¹	7,9	http://www.cdu.pt/2011/
	Earth Party ¹	0,41	http://www.mpt.pt/
Rootsi (2010)	Green Party	7,34	http://www.mp.se/
Rumeenia (2008)	Green ecologist party ¹	0,27	http://www.partidulverde.ro/
Saksamaa (2009)	The Green Party	9,2	http://www.gruene.de/startseite.html
Slovakkia (2012)	Green Party ¹	0,42	
Sloveenia (2011)	Youth Party ¹	0,86	http://www.sms.si/
	Green Party ¹	0,36	
Soome (2011)	Left Alliance	8,1	http://www.vasemmisto.fi/
	Green League	7,3	http://www.vihreat.fi/
Suurbritannia (2010)	Green Party	1	http://www.greenparty.org.uk/
Taani (2011)	Socialist peoples party	9,2	http://www.sf.dk/seneste-nyt
	Red-Green Alliance	6,7	http://www.enhedslisten.dk/
Tšehhi (2010)	Green Party	2,44	http://www.zeleni.cz/
Ungari (2010)	Politics can be different ¹	7,48	http://lehetmas.hu/
Šveits (2011)	Green Party	8,4	http://www.gruene.ch/
	Green liberal party	5,4	http://www.grunliberale.ch/index.htm

¹Partei puudub *European Values Study* 2008. aasta uuringust

LISA 2. Parempopulistlikud ja paremäärmuslikud parteid

Riik (valimisaasta)	Partei	Valimis- tulemus %	Kodulehekülg
Austria (2008)	Austrian Freedom Party	17,5	http://www.fpoe.at/
Belgia (2010)	Vlaams Belang Le Front national	7,76	http://www.vlaamsbelang.org/ http://www.fn.be/
Bulgaaria (2009)	National Union Attack	9,36	http://www.ataka.bg/
Eesti (2011)	Estonian Independence Party	0,4	http://www.iseseisvuspartei.ee/test/
Holland (2010)	Party for Freedom	15,5	http://www.pvv.nl/
Horvaatia (2011)	Croatian Party of Rights	3	http://hsp.hr/
Itaalia (2008)	Lega Nord The Right-Tricolour Flame ¹	8,3 2,4	http://www.leganord.org/
Kreeka (2009)	New Force Popular Orthodox Rally	5,63	http://www.forzanuova.org/ http://www.neolaialaos.gr/
Küpros (2011)	National Popular Front ¹	1,08	http://www.elamcy.com/
Luksemburg (2009)	Alternativ Demokratesch Reformpartei	8,1	http://www.adr.lu/
Läti (2011)	All for Latvia ²		
Malta (2008)	Azzjoni Nazzjonali Imperium Europa	5 0,03	http://www.imperium-europa.org/
Norra (2009)	Progress Party	24,3	http://www.frp.no/
Prantsusmaa (2007)	National Front ³	4,29	http://www.frontnational.com/
Portugal (2011):	National renovator party ¹	0,31	http://www.pnr.pt/

¹ Partei puudub *European Values Study* 2008. aasta uuringust

² Partei lagunes enne viimaseid valimisi

³ Prantsusmaa paremäärmuslikud parteid on *European Values Study* andmestikus kokku pandud ning nimetatud partei on kaasatud analüüsi makro-tasandil

LISA 2 jätkub. Parempopulistlikud ja paremäärmuslikud parteid

Riik (valimisaasta)	Partei	Valimis- tulemus %	Kodulehekülg
Rootsi (2010)	Sweden Democrats ¹	5,7	https://sverigedemokraterna.se/
Rumeenia (2008)	Greater Romania Party	3,2	http://www.prmcluj.ro/
Saksamaa (2009)	The Republicans	0,1	http://www.rep.de/ http://www.npd.de/
	National Democratic Party of Germany	1,8	
Serbia (2008)	Serbian Radical Party	29,46	http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/
	New Serbia		http://www.nova-srbija.org/
	United Serbia		http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/
Slovakkia (2012)	Slovak National Party	4,55	http://www.sns.sk/
Sloveenia (2011)	Slovenian National Party	1,8	http://www.sns.si/
Soome (2011)	True Finns	19,1	http://www.perussuomalaiset.fi/
Taani (2011)	Danish People's party	12,3	http://www.danskfolkeparti.dk/
Tšehhi (2010)	Independent Democrats		http://www.nezdem.cz
Ungari (2010)	Hungarian Justice and Life Party	0,05	http://www.miep.hu/
	The Movement for a Better Hungary	16,67	http://www.jobbik.com/
Šveits (2011)	Swiss people party	26,6	http://www.svp.ch/
	Ticino League	0,8	http://www.legaticinesi.ch/

¹ Partei puudub *European Values Study* 2008. aasta uuringust

Value-based Political Conflict Dimension and Party Choice in Western and Eastern Europe

Tanel Paas

Summary

Elections are at the center of democratic political systems and therefore, scholars of politics have always been interested in reasons behind voting for political parties. Although various supply and demand side factors explain causal links, then value orientations is one amongst others. Ronald Inglehart in 1970's observed a shift of value priorities in developed Western European societies. After growth of economic well-being and physical security individuals started to emphasize post-materialist values, which became important in society and political competition. One of the consequences of this societal evolution has been polarization of the population on the basis of materialist and post-materialist value priorities. This cultural change led post-materialists to vote for left-wing parties and materialists for right-wing parties. Polarization between materialist and post-materialist values also brought two conflicting types of new parties in the center of political competition: on the one side, new left and green parties, and on the other, populist right-wing parties.

Although these social and political processes in Western Europe have caught high attention among political scientists, we know little about Eastern Europe. Both types of new parties can be identified in the post-communist part of the Europe, but at least new left and green parties have remained marginal. Different historical, cultural, and country-specific factors might bring different developments in Eastern Europe, but according to Inglehart, the theory of value change is significant in different time and space. After the collapse of communist regimes in Eastern Europe, there has been economic growth about twenty years. Still post-communist countries remain economically less developed and population remains more materialist. So we might assume some movement towards emphasizing post-materialist goals in political competition, but it is clear that this region remains different on the bases of value

priorities. Comparing the two regions allows us to evaluate the political impact of value priorities.

The purpose of this thesis is to compare the impact of materialism/post-materialism polarization issues on party choice in Western and Eastern Europe. As Eastern Europe remains more materialist, then central issues of materialism/post-materialism political conflict is expected to be less relevant, and therefore, two types of new political parties remain marginal. On the other hand, there is variance of Eastern European countries on the basis of societal and economical development, thus at least in few countries importance of the new political conflict issues is expected. The aim of this thesis is to find if difference on the basis of value orientations explains differences in party systems between these two regions. On the other hand it is important to find, if central issues of materialist/post-materialist polarization have begun to have an impact on party choice in Eastern-Europe.

The thesis consists of two parts. The first part, literature overview, introduces main theoretical and empirical arguments about value shift and its' political impact, main positions of new political parties, empirical observations about the impact of value orientations on party choice, and about new parties in Eastern Europe. The first part shows that value shift has very important political consequences. It leads to the polarization of the people and political parties on the basis of materialist/post-materialist values, and rise of the new political parties. Populations' value priorities are also analytically important for explaining the failure of green political parties in Eastern Europe.

The second part, empirical part, analyses data mainly from the European Values Study. Data is analyzed using the statistical analysis programs Microsoft Excel and IBM SPSS. The main results are obtained by correlation analysis, binary logistic and multiple regression analysis. The analysis is conducted on macro and micro-level. On macro-level, independent variables are percentage of materialists and post-materialists in the population, and dependent variables are election results of the new left and right-wing populist parties. On micro-level, in the two regression models, ten independent variables about respondents' positions mainly in new political conflict issues, but also

about economic value orientations and two socio-demographic control variables are included, variables are: post-materialism, immigration, multiculturalism, materialist left-right orientations, environment, religion, liberal/conservative values, satisfaction with democracy, education and sex. The dependent variable is party choice in the first model and party choice on the left-right scale in the second model.

The main results of the empirical analysis are:

- In most of the European countries two types of new political parties exist. Percentage of post-materialists seems to have an impact on the success of new left and green parties, as they are less successful in materialist Eastern European countries. On the other hand, the success of right wing populist parties is not directly influenced by the percentage of post-materialists and these parties may have electoral success also in Eastern Europe. But populist right-wing parties often tend to be successful in countries, where new left and green parties have electoral success.
- In no country, neither in Western nor the Eastern Europe, is the electorate of new left and green parties clearly post-materialist, and the one of right-wing populist parties materialist.
- In most of the European countries post-materialists tend to vote for the left-wing parties, but in some Eastern European countries they tend to vote for the right wing parties. These countries are: Bulgaria, Latvia, Poland, Romania and Hungary. The connection between materialist value orientations and right-wing party choice is less clear, but in half of the countries slight majority of materialists chooses right-wing party.
- Main issues of the materialist/post-materialist political polarization are more important than left-right materialist values on the choice of two types of new political parties: this is true also in Eastern Europe, but left-right materialist values are important in Scandinavia. Issues like environment and liberal values explain the choice of new left and green parties. The choice of right-wing populist parties is explained by issues like immigration and satisfaction with democracy, Post-materialism index explains party choice only in few countries,

as the other new polarization questions are important, then the measurement of materialist/post-materialist values might be the reason, why this index is not analytically very useful for predicting party choice.

- Issues of the new political conflict are also important if we look party choice on the left-right scale. This is also true in some Eastern European countries, especially in Slovenia. It indicates if the mentioned issues are important in political competition in general, even if the new parties are electorally insignificant or do not exist.
- In general, the model suggests that materialism/post-materialism polarization issues are less important in post-communist countries. Value based political conflict issues are less important in Eastern Europe, and it seems to be one reason behind the failure of new parties .

Percentage of post-materialists might give a good hint about the success of new parties, especially new left and green parties, on the macro level. But same is not true on the micro-level. It suggests that categorizing individuals pure materialists and pure post-materialists does not make it very powerful index for predicting party choice. As materialism/post-materialism is important at the macro-level, and the other questions of new political conflict are important at the micro-level, then it is possible to make a conclusion, that the issues of materialism/post-materialism political polarization explain the success of the new parties. In Eastern-Europe these issues have clearly less impact on party choice, except in Slovenia, and new parties remain electorally marginal.

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Tanel Paas